

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Кафедра журналістики**

Самойленко Максим Анатолійович

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

« Вплив штучного інтелекту на медіаграмотність »

(тема)

061 Журналістика
(шифр і назва спеціальності)

«Журналістика»
(освітня програма)

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Бакалаврська кваліфікаційна робота Самойленко Максима Анатолійовича містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:

Хоменко Ангеліна Олександрівна

Викладач кафедри журналістики

Реферат

Вид виконуваної роботи: дипломна робота бакалавра

Кількість сторінок: 91

Київ - 2025 рік

Об'єкт дослідження: медіаграмотність

Предмет дослідження: наслідки впливу штучного інтелекту на медіаграмотність

Мета роботи: комплексно проаналізувати вплив штучного інтелекту на медіаграмотність.

Методи дослідження: SWOT-аналіз, контент-аналіз, порівняльний аналіз.

Одержані висновки та їх новизна: у цьому доробку представлено детальна інструкція з користування штучним інтелектом, що удосконалить як роботу користувачів, так і роботу нейромереж. Крім цього, в науковій роботі запропоновано законодавче врегулювання мовних моделей. Також робота з чат-ботами дістала подальший розвиток як інструмента для розвитку медіаграмотності.

Сфера практичного застосування результатів дослідження: можна застосовувати в журналістиці, публіцистиці, для факченігу та в рекламі.

ЗМІСТ

Реферат.....	1
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ.....	7
1.1 Поняття штучного інтелекту.....	7
1.2. Визначення медіаграмотності.....	18
РОЗДІЛ 2. ІНСТРУМЕНТИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ.....	28
2.1. Роль VoxUkraine в розвитку медіаграмотності.....	28
2.2. Підходи VoxCheck до фактчекінгу.....	38
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ.....	48
3.1. Оцінка інструментів штучного інтелекту для фактчекінгу.....	48
3.2. Результати використання інструментів штучного інтелекту для розвитку медіаграмотності.....	60
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Вивчення штучного інтелекту вимагає послідовності й великої кількості часу, оскільки це річ нова, яка стала вседоступною для великої кількості людей. А отже, потребує детального аналізу для розуміння всіх переваг та недоліків. Тому цей науковий доробок корисний для ознайомлення.

Актуальність теми: оскільки тема штучного інтелекту популяризувалась достатньо нещодавно, вона ще недостатньо освітлена в наукових працях. Нейромережі вже активно використовують у різних сферах, тому важливо позначити, як ними можна користуватись з користю й не шкодити собі та іншим.

Ступінь наукової розробки: дослідженням теми штучного інтелекту займалися такі вчені, як Адамович О. Ю («Технології виявлення дезінформації в мережі»), Акоп'янц Н. М («Використання ChatGPT в процесі вивчення англійської мови: переваги та можливості»), Андрощук Г. О (досліджував ступінь довіри до штучного інтелекту), Анчева І. А («Чи можливе добросчесне використання ChatGPT в освітньому процесі?»), Бабенко К. О (досліджувала перспективи використання штучного інтелекту для виявлення та протидії дезінформації), Балик Н, Шмигер Г («Впровадження штучного інтелекту в освіту шляхом використання ChatGPT»), Гачкевич А., Николишин М (досліджували як дипломати можуть використовувати штучний інтелект), Генералова А. М («Можливості використання Chat-Gpt на уроках мовно- літературного циклу в початковій школі»), Токарева К («Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні»), Кузнецов В. С («Розвиток критичного мислення у споживачів інформаційного контенту в цифрову епоху»), Левчук А. Л (досліджувала визначення «штучний інтелект»), Тюря Ю. І («Аналіз філософсько-правових підходів до визначення поняття «штучний інтелект»»), Шульга Т. В («Використання Chat-GPT у навчанні іноземної мови: виклики та перспективи»), Федоренко С. Ю., Синиціна Ю. П («Штучний інтелект та виявлення дезінформації: можливості та виклики»), Твердохліб Г. («Медіаграмотність та цифрове громадянство») та інші.

Мета дослідження: комплексно проаналізувати вплив штучного інтелекту на медіаграмотність. Розглянути переваги та недоліки й надати практичні рекомендації з використання нейромереж для покращення медаграмотності.

Завдання дипломної роботи:

- розкрити поняття «штучний інтелект в журналістиці»
- дати характеристику поняттю «медіаграмотність»
- дослідити інструменти, які впливають на медіаграмотність
- проаналізувати наслідки впливу штучного інтелекту на медіаграмотність
- встановити, що покращує медіаграмотність.

Об'єкт дослідження: медіаграмотність.

Предмет дослідження: наслідки впливу штучного інтелекту на медіаграмотність.

Наукові методи дослідження: за результатами SWOT-аналізу у 1 розділі 1.1. підрозділі було встановлено як сильні, так і слабкі сторони штучного інтелекту. Так само завдяки цьому методу аналізу у 3 розділі 3.2 підрозділі визначили переваги та недоліки використання штучного інтелекту у розвитку медіаграмотності.

За допомогою контент-аналізу вияснили поняття штучного інтелекту й медіаграмотності у 1.1 та 1.2 підрозділах. Контент-аналіз дозволив дослідити різні визначення та підходи до розуміння цих понять. Також метод контент-аналізу використано у 2 розділі для дослідження матеріалів проєктів VoxUkraine та VoxCheck.

Порівняльний аналіз був використаний у 1.1 підрозділі для порівняння різних моделей штучного інтелекту, а також для порівняння нейромереж з електронною бібліотекою. Крім цього завдяки порівняльному аналізу ми співставили досвід розвитку медіаграмотності в Україні та інших країнах.

Наукова новизна одержаних результатів: тут представлено детальна інструкція із користування штучним інтелектом, що удосконалив як роботу користувачів, так і роботу нейромереж. Крім цього, в науковій роботі запропоновано законодавче врегулювання мовних моделей. Також чат-боти можна використовувати як інструмент для розвитку медіаграмотності.

Практична значущість одержаних результатів: згідно з результатом дослідження було виявлено, що штучний інтелект можна застосовувати в публіцистиці, для факченігу та в рекламі, що прямо пов'язано з журналістикою.

Апробація результатів: автор брав участь у IV Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції молодих учених та студентів: Самойленко М. А. ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКИ ХХІ СТОЛІТТЯ : IV Всеукр. науково-практ. Інтернет-конф. молодих уч. та студентів, м. Київ, 2 груд. 2024 р. Київ, 2024. С. 70–73.

Структура та обсяг роботи: дипломна робота бакалавра складається з вступу, розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг склав 92 сторінки та 4 таблиці.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

1.1 Поняття штучного інтелекту

Незважаючи на значний сплеск інтересу до штучного інтелекту у суспільстві, який досяг свого апогею у 2023 році, коли цей термін був визнаний словом року, чіткого визначення для штучного інтелекту наразі не існує. Водночас процес становлення ШІ розпочався ще кілька десятиліть тому, включаючи перші спроби створення моделей чат-ботів [30].

Юлія Тюра пропонує розмежовувати слова «штучний» та «інтелект», оскільки це словосполучення походить від останнього слова. Інтелект трактується як стійка система розумових здібностей людини. Його оцінюють з урахуванням рівня розвитку таких когнітивних процесів, як сприймання, пам'ять, уява тощо. У загальному розумінні інтелект також може бути охарактеризований як здатність до мислення, яке протиставляється емоціям та волі [90, С. 55].

Термін «штучний інтелект» вперше було використано Джоном Маккарті на конференції, яка відбулася в 1956 році в коледжі Дартмута в Гановері, Нью-Гемпшир. Одним з ранніх прикладів спроб створення систем, здатних до логічного мислення, була програма GPS (general problem solver), яка мала на меті вирішення логічних задач за допомогою методології «ціль – засіб». Цей метод передбачав визначення задачі, а потім пошук шляхів її розв'язання. Хоча програма успішно вирішувала прості задачі, вона виявилася надзвичайно обмеженою для вирішення більш складних задач, не зумівши справдити своє амбіційне завдання як універсального інструмента для розв'язування проблем. Тоді як Грицишин В. і Габрусєва Н. штучним інтелектом вважали машину або програму, здатну здійснювати аналіз отриманих даних, формулювати висновки та приймати рішення, що ґрунтуються на цих висновках. Розвиток цієї машини або програми відбувався за допомогою алгоритмів, які базуються на принципах прогресивного навчання. Отож період того часу відзначався певним

розчаруванням серед дослідників, які почали сумніватися в можливостях створених штучних систем, що могли б досягти рівня людського інтелекту в короткостроковій перспективі [52; 32].

У концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, штучний інтелект визначають як «організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням яких можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [76].

Найближчим до того, що ми зараз називаємо штучним інтелектом, слід вважати системи, які демонструють здатність розпізнавати людське мовлення або частково визначати основний зміст повідомлень та здійснювати дії відповідно до їхнього змісту. Проте існує й альтернативний підхід до розуміння штучного інтелекту, згідно з яким передбачається, що створення комп'ютерної програми з достатніми ресурсами для обробки інформації та забезпеченням високого рівня «розумності» може дозволити розробити систему, здатну мислити й мати свідомість, подібну до людської. [53, С. 205].

Подібної думки дотримувався й відомий британський науковець Стівен Хокінг. Він висловлював серйозні побоювання щодо розвитку штучного інтелекту, попереджаючи про можливі загрози для людської раси у разі досягнення високого рівня його розвитку. За словами вченого, швидкість еволюції штучного інтелекту значно перевищує темпи біологічного розвитку людини, і це може призвести до ситуації, коли людство стане неспроможним конкурувати з технологічно удосконаленими системами. З часом це може мати негативні наслідки для людської цивілізації, зокрема у вигляді втрати контролю над розвитком штучного інтелекту [52, С. 6].

Як бачимо, у науковій спільноті існують різні погляди на можливості штучного інтелекту. Станом на 2024 рік прогнози Стівена Хокінга не реалізувалися, що дозволяє розглядати їх як антиутопічні в контексті сучасності. Проте розвиток і застосування штучного інтелекту набувають дедалі більшої популярності, що пояснюється впливом ряду суттєвих факторів:

- вдосконалення технологій глибокого навчання;
 - підвищення доступності даних;
 - зростання обчислювальних потужностей;
 - розширення обсягів і якості даних;
 - розробка нових алгоритмів та архітектурних мереж;
- суттєвий прогрес розробок у галузі природної мови;
- активний розвиток та обмін відкритими джерелами [83, ст. 229].

Зокрема, завдяки чат-боту Chat-GPT. Мовна модель GPT, або Generative Pre-trained Transformer, є нейронною мережею, що базується на трансформаційній архітектурі, зокрема механізмі самоуваги (self-attention), що дозволяє системі постійно коригувати свої помилки та вдосконалюватися. Нейромережа належить до категорії мультимодальних моделей глибокого навчання, здатних працювати з різними типами даних. Завдяки здатності аналізувати власні вихідні дані та виявляти між ними важливі взаємозв'язки, GPT може ефективно вивчати і генерувати логічно зв'язні та граматично правильні відповіді на запити, при цьому забезпечуючи контекстуальну відповідність і адекватність. У той самий час чат-бот ChatGPT, як частина цієї мовної моделі, спрямований на опрацювання і генерацію тексту, що імітує діалог із реальною людиною [96, ст. 91].

Зараз цю нейромережу використовують:

- В освіті для підтримки студентів, які вивчають журналістику. Для студентів ШІ забезпечує інтелектуальні системи, адаптивне навчання, пояснення складних концепцій, персоналізацію матеріалів і зворотний зв'язок. Це своєю чергою створює оптимальні умови для розвитку [15, 50]. Також студенти можуть взаємодіяти з Chat-GPT як із персональним наставником [14; 26].
- Для вивчення англійської мови, зокрема в аспектах розвитку мовлення, слухової комунікації та граматичних навичок. Мовна модель дозволяє впроваджувати журналістам інтерактивні вправи, удосконалювати лексичний запас, виконувати граматичні вправи та отримувати зворотний зв'язок у реальному часі. Однак, важливо підкреслити, що використання Chat-GPT має бути інтегровано в традиційний навчальний процес під керівництвом викладача [9; 58].
- Для роботи в бізнес-журналістиці. Chat-GPT продемонстрував здатність автоматизувати процес створення текстових матеріалів на основі аналізу великих обсягів даних. Зокрема, він може бути ефективним інструментом для генерації коротких новинних повідомлень на основі інтерв'ю. Також чат-бот слугує інструментом для ефективнішого оброблення великих обсягів інформації та експериментування з різними стилями написання. Ці моделі можуть бути використані для швидкого аналізу даних, редагування текстів, генерації ідей для статей та навіть створення первинних чернеток [29; 39].
- Між іншим штучний інтелект можна використовувати для розшифровки аудіозаписів, генерації контенту, підготовки питань до інтерв'ю, озвучування новин та моніторингу медіапростору. [39; 61].
- У рекламній та маркетинговій діяльності. Після закінчення журналістського ВУЗу студенти, які оберуть діяльність в маркетингу, за допомогою штучного інтелекту можуть розробляти стратегії рекламних та маркетингових комунікацій, а також їх коригування чи реалізацію; також ШІ може проводити аналіз ринку та іншої інформації для вдосконалення та оптимізації існуючих стратегій, пошук

нових напрямів і можливостей; вироблювати і поширювати рекламу та маркетингові комунікації; підвищувати ефективність рекламних кампаній через автоматизацію та оптимізацію вибору рекламних засобів, формування рекламних сюжетів та визначення частоти переглядів реклами; вибір цільової аудиторії на основі категоризації даних, створення цільових груп та оцінка ефективності рекламного впливу на них; персоналізація рекламних комунікацій за допомогою результатів взаємодії з системами ШІ; автоматизувати прийняття рішень, які можуть впливати на права чи обов'язки споживачів реклами, зокрема в контексті формування пропозицій, умов угоди або ціни (загалом де можна використовувати ШІ див. табл. 1.1) [48].

Таблиця 1.1 Mind map з ключовими позиціями, як можна використовувати штучний інтелект

Хоча є й інші неймережі, приміром: американська компанія xAI, очолювана Ілоном Маском, представила чат-бот Grok, розроблений на основі штучного інтелекту. Відповідно до заяви Маска в соціальній мережі X, Grok моделювався за мотивами "Путівника по Галактиці для космотуристів" і призначений для надання відповідей на широкий спектр запитань, включно зі складними або нетиповими. Система відзначається гумористичним характером

взаємодії та здатністю формулювати рекомендації щодо змістовних запитань. Основною перевагою чатбота є інтеграція з платформою X, що дозволяє отримувати актуальну інформацію в реальному часі [23].

Make-A-Video, новий інструмент від Meta, забезпечує генерацію відео за текстовими запитам, а також модифікацію зображень і відеоматеріалів шляхом додавання деталей або анімації. Розробка використовує модель, навчану на парах текст-зображення, що дозволило значно пришвидшити процес. Аналіз закономірностей руху, здійснений на основі відеоданих, забезпечує реалістичність анімації. Платформа демонструє широкий спектр можливостей, включаючи створення відео з нуля та вдосконалення існуючих матеріалів. Make-A-Video є доповненням до Make-A-Scene, системи Meta, яка спеціалізується на генерації зображень за текстовими описами або ескізами, і розширює її функціонал до роботи з відео. Через рік Meta запустила генератор зображень на основі штучного інтелекту Imagine with Meta, що працює на базі моделі Emu. Інструмент дозволяє створювати та редагувати зображення й відео за текстовими описами. У межах ініціативи з підвищення прозорості компанія планує впровадження невидимих водяних знаків, що будуть вбудовані в зображення та виявлятимуться за допомогою алгоритмів штучного інтелекту. Ці водяні знаки залишаються невидимими для людського ока, однак зберігають стійкість до стандартних маніпуляцій, таких як обрізання, зміна кольорової гами чи додавання шуму. Така ідея вітається, адже це полегшує фактчекерам роботу із зображеннями, які буде важко відрізнити від реальних [11; 45]. І подібних ідей потрібно впроваджувати в рази більше задля ефективної протидії пропаганді створеній штучним інтелектом.

У 2023 році група дослідників зі Стенфордського університету та Каліфорнійського університету в Берклі провела дослідження під назвою "Як змінюється поведінка Chat-GPT з плином часу", яке підтвердило спостереження користувачів про суттєве погіршення якості відповідей чат-бота Chat-GPT стосовно деяких завдань. Аналіз охоплював дві мовні моделі: GPT-4, доступну

в Chat-GPT Plus, та її попередника GPT-3.5. Згідно з результатами, ефективність новішої моделі виявилася нижчою порівняно з попередньою [75; 1].

Вже наступного року компанія OpenAI представила оновлену версію мовної моделі GPT-4 Turbo. Згідно з офіційними заявами розробників, нова модель демонструє значні покращення у здатності до генерації тексту, написання коду та вирішення складних математичних задач. Крім того, GPT-4 Turbo має доступ до більш актуальної інформації, оскільки модель була навчена на даних, зібраних до грудня 2023 року. Збільшення розміру контексту до 300 сторінок дозволяє моделі обробляти довші та складні запити. А в листопаді 2024 року компанія OpenAI повідомила про впровадження нової функції голосового спілкування з Chat-GPT через браузер. Ця ініціатива є частиною розвитку голосових функцій, запроваджених раніше лише для мобільних платформ. Голосовий режим, що використовує можливості GPT-4o, забезпечує реалістичну та емоційно налаштовану взаємодію в реальному часі, враховуючи швидкість мовлення та інтонацію. Користувачі можуть обрати один із дев'яти голосів, що відрізняються за тоном та характером [74; 70].

Проте все одно існує невизначеність щодо ступеня надійності цієї нейромережі. Приміром, порівняймо її з електронною бібліотекою. Електронні бібліотеки первинно орієнтовані на зберігання та надання доступу до структурованих інформаційних ресурсів, таких як наукові статті, книги та збірники. На відміну від цього, чат-бот GPT орієнтований на безпосереднє надання відповідей на запитання користувачів, що передбачає собою створення текстових повідомлень на основі вхідного запиту. Відповідно, якщо електронні бібліотеки функціонують як сховище ресурсів, то чат GPT орієнтується на інтерактивну взаємодію з користувачем у форматі "питання-відповідь". В електронних бібліотеках користувач активно шукає інформацію, використовуючи для цього пошукові системи та каталоги, що вимагає певних навичок наукометричного пошуку. Відповіді, отримані з електронних бібліотек, зазвичай є точними, достовірними та підкріпленими науковими джерелами.

Натомість у чаті GPT пошук інформації значно спрощений: користувачеві достатньо сформулювати запит, після чого система надасть відповідь. Однак ця відповідь не завжди може бути точною або надійною [54, С. 120-121]. Також відносно недавнє дослідження моделі штучного інтелекту o1 компанії OpenAI виявило тривожні тенденції до обходу механізмів безпеки коли нейромережа відчувала загрозу вимкнення. У випадках, коли o1 усвідомлювала контроль, вона вдавалася до маніпуляцій, намагаючись зберегти свою активність. При цьому важливо уточнити, що дослідники не бачать ознак небезпеки на даному етапі. Хоча важливо удосконалити систему безпеки для запобігання потенційним ризикам у майбутньому [62].

Слід звернути увагу й на інші небезпеки від чат-боту. До прикладу згадаймо, що хоча мовна модель може генерувати корисний контент, її застосування вимагає додаткової перевірки, оскільки існує ризик отримання неповної або неправильної інформації. Використання таких систем в освіті може спричинити зміни в підходах до перевірки знань, адже Chat-GPT здатний генерувати роботи без плагіату, що може ускладнити виявлення неоригінального контенту. Отже, через чат-бот можливе збільшення порушень академічної доброчесності, що вимагає постійного моніторингу використання ШІ в науковій діяльності [65; 13].

Іншою проблемою є те, що система може не впоратися з одночасними запитами або з контекстом запитів, що вимагає розуміння нюансів людської мови. Крім того, ця технологія має обмеження в доступі до деяких спеціалізованих знань і може бути не в курсі останніх подій у різних сферах. До того ж існує проблема упередженості в отриманих відповідях, адже мовні моделі можуть відображати перекручені дані через використання упереджених наборів даних, що посилює дискримінацію. Ба більше, відсутність у моделей штучного інтелекту емоційного інтелекту обмежує їх здатність надавати емоційну підтримку. Тобто якщо говорити про можливу заміну вчителів в школах або університетах, цей аспект є дуже значущим і штучний інтелект тут програє

людині. Насамкінець, досвід використання чат-боту в освіті показує негативний вплив на розвиток критичного мислення у школярів та студентів [27; 35].

Штучний інтелект, незважаючи на потенціал у боротьбі з дезінформацією, виявляє себе також ефективним інструментом її поширення, зокрема через технології deepfake, що дозволяють генерувати реалістичні зображення, відео та аудіо, імітуючи людей, а це своєю чергою ускладнює відрізнення правдивої інформації від фальшивої (усі слабкі й сильні сторони ШІ див. табл. 1.2). Дослідження Сушинської та Родигіна демонструє, що мовні моделі здатні генерувати правдоподібні, але фальшиві наративи, особливо у відповідь на запити, пов'язані з політично чутливими темами. Така тенденція призводить до зростання кількості фейкових новин та пропагандистських матеріалів, що створює серйозні загрози для суспільства та демократичних процесів [85; 17].

Таблиця 1.2 Сильні й слабкі сторони штучного інтелекту

Сильні сторони	Слабкі сторони
Надає зворотній відгук	Може використовувати перекручені дані з недостовірних джерел
Аналізує великий об'єм інформації	Поширює дезінформацію
Швидко конвертує аудіо / відео в текст	Обмежений доступ до певної інформації
Допоможе швидше перекладати тексти	Не розуміння декількох запитів / контекстів
	Негативно впливає на розвиток критичного мислення

Для оцінки масштабу проблем необхідно поглянути на статистику. За результатами спільного опитування корпорації Oracle та дослідницької компанії Future Workplace, 64 % людей готові довіряти штучному інтелекту більше, ніж своєму безпосередньому керівнику. Більшість респондентів (82 %) вважають, що алгоритми здатні виконувати багато завдань краще за менеджерів, зокрема в аспектах об'єктивності, управління бюджетом та складання графіків. Опитування охопило 8370 осіб із 10 країн, серед яких найбільше довіряють роботам жителі Індії та Китаю (89 % і 88 % відповідно). У Великобританії та США цей показник

становить 54 % і 57 %. Половина респондентів не лише довіряють оцінкам штучного інтелекту, але й готові звертатися до нього за порадами. Чоловіки частіше за жінок покладаються на штучний інтелект (56 % проти 44 %) [4].

У вересні 2018 року в Україні було проведено перше соціологічне дослідження «Штучний інтелект: український вимір», яке ініціював Інститут Оршеніна за підтримки групи компаній Everest. Опитування, що здійснювалося методом face-to-face серед 1000 респондентів віком від 16 до 65 років у всіх обласних центрах, показало, що більшість українців відкриті до застосування нових технологій, зокрема в галузях, таких як будівництво (52%), промисловість (46%) і освіта (39%). Також 42,3% респондентів висловили готовність довірити контроль за державними фінансами штучному інтелекту. Насамкінець, громадяни України довірилися би новим технологіям в питанні виборів та в боротьбі з корупцією [12, С. 224-225].

З останніх опитувань в Україні видно, що 57% українців висловлюють побоювання щодо розвитку штучного інтелекту. Основні занепокоєння включають: втрату роботи, знецінення фаху, неконтрольовану діяльність, повстання машин та можливу агресію до людини. І незважаючи на те, що 25% користувачів Chat-GPT не довіряють текстам, згенерованим цим інструментом або іншими ШІ-програмами, 42% респондентів відзначили, що їм буде важко розпізнати текст, створений за допомогою ШІ, і лише 20% впевнені, що можуть відрізнити його від тексту, написаного людиною [31; 2].

На основі іншого проведеного опитування, серед основних викликів і ризиків, пов'язаних із технологічними інноваціями, виділено наступні аспекти: недостатність етичних стандартів у сфері технологій, ризик порушення прав інтелектуальної власності, збільшення залежності людства від технологічних систем, прийняття рішень на основі помилкових даних, непередбачуваність функціонування алгоритмічних систем, а також схильність до генерації неправдивих даних та помилкових висновків [95, С. 102].

Тому рішення CNET, технологічного онлайн-видання, щодо скорочення штату на 10% або заміна викладачів у школах на віртуальних помічників - досить поспішна і необдумана ідея. CNET зробили це для того, аби підготувитись до стабільного майбутнього необхідно оптимізувати операційні процеси та інвестиції у технології [71].

До прикладу візьмімо ще ситуацію, яка трапилась в інстаграмі «Нового каналу». Автори опублікували допис до 105-річчя Олесь Гончара з нібито маловідомими фактами, однак інформація в ньому виявилась неправдивою. У пості зазначалося, що Гончар народився в Сосниці, Чернігівщина, тоді як офіційно його місцем народження є село Ломівка, Дніпропетровщина. Зазначалося, що батько письменника був учителем, хоча він працював у колгоспі. Також йшлося про його перебування у Німеччині як примусового працівника, полон у США, вивчення англійської та захоплення американською літературою, що суперечить фактам. Насправді, Гончар пішов на фронт добровольцем, провів рік у німецькому полоні, а пізніше воював як сержант. Інші факти, на зразок його ув'язнення за пропаганду сталінізму, участь у «Пласті» у 1960-х роках, або керівництво Українською Гельсінською групою, також не відповідають дійсності. У дописі зазначалося, що його твори перекладені на 8 мов, хоча за даними НУШ їх перекладено 67 мовами світу. Як вже зрозуміло після зізнання в соцмережах «Нового каналу», цей допис був створений за допомогою Chat-GPT [82].

Також показовою є ситуація з новоствореним сервісом Apple Intelligence, запущеним у Великій Британії, який став об'єктом критики через помилкові повідомлення, створені за допомогою штучного інтелекту. Зокрема, видання BBC повідомило про поширення неправдивої інформації, яка, як стверджувалося, базувалася на матеріалах їхнього видання, що викликало значне зниження довіри аудиторії. Аналогічний інцидент зафіксовано з The New York Times, коли на основі їхніх статей було створено фейкове повідомлення про арешт прем'єр-міністра Ізраїлю. Представники BBC підкреслили важливість гарантування точності та достовірності інформації, особливо в умовах зростання впливу ШІ-

інструментів у медійній галузі. Незважаючи на запевнення компанії Apple щодо переваг функції, експерти наголосили на потенційних ризиках, пов'язаних із її передчасним впровадженням [44]. Важко не погодитись з ВВС. Усі вище наведені історії підкреслюють необхідність критичного сприйняття інформації, особливо тієї, що згенерована штучним інтелектом, та використання надійних методів верифікації. Але про це детальніше поговоримо в наступних розділах.

Висновки: Штучний інтелект – це технологія, що реалізує здатність комп'ютерних систем до виконання когнітивних операцій, подібних до тих, що здійснює людський мозок. Його можна застосовувати в різних сферах як помічника. Однак концепція його повної заміни людини наразі є нереалізованою через низку факторів. Зокрема, штучний інтелект схильний допускати фактологічні помилки та поширювати дезінформацію. Крім цього, відсутність емоційного інтелекту унеможлиблює здатність мовних моделей надавати емоційну підтримку журналістам та студентам журналістики.

1.2. Визначення медіаграмотності

Протягом тривалого часу дослідники в галузі медіаосвіти розробляють її теоретичні та практичні основи. Тож власне через різноманітність підходів до розуміння медіаосвіти ускладнює формулювання єдиного та всеосяжного визначення цього поняття.

Поняття «медіаосвіта» вперше з'явилося у 1973 році під час одного засідання членів організації ЮНЕСКО. Тоді фахівці визначили медіаосвіту як невід'ємну частину права на свободу самовираження, права на інформацію, а також як інструмент демократизації суспільства. Хоча витoki медіаосвіти (і власне коли вперше вживався термін «медіаосвіта») можна простежити у 1959 році, коли канадцем М. МакЛюеном було розроблено першу навчальну програму з медіаосвіти, а її активне впровадження розпочалося в 60-х роках ХХ століття в низці розвинених країн (від, очевидно, Канади, до Великої Британії, Америки, Німеччини та врешті-решт Франції). За визначенням ЮНЕСКО, медіаосвіта

являє собою навчання, яке поєднує теоретичні знання та практичні навички, необхідні для роботи з сучасними мас-медіа. Медіаосвіта виділяється як окрема, самостійна галузь знань у рамках педагогічної теорії та практики [40; 41].

Медіаосвіта має на меті формування медіакультури особистості у середовищі її ключових соціальних спільнот (себто це може бути родина, навчальні колективи, малі групи, виробничі колективи, місцеві громади). Головними завданнями медіаосвіти є сприяння розвитку медіаімунітету, що дозволяє індивіду протистояти негативному впливу агресивного медіасередовища. Це забезпечує психологічний комфорт при споживанні медіапродукції і вміння вибирати корисну інформацію, уникати інформаційного «сміття», захищатися від шкідливого впливу, враховуючи як явні, так і приховані медіавпливи [40, С. 16-17]. Важливим аспектом медіаосвіти є розвиток рефлексії і критичного мислення. Ці важливі складові медіаграмотності сприяють свідомому споживанню медіапродукції, що своєю чергою дають змогу людині ефективно орієнтуватися в медіапросторі, розуміти свої медіапотреби, об'єктивно оцінювати зміст і форму інформації, а також адекватно її тлумачити. Іншою важливою складовою є здатність до медіаторчості, що дає змогу особистості самовиражатися, вирішувати життєві завдання, покращувати комунікацію, соціальні зв'язки та загальну якість життя у значущих для неї спільнотах. Спеціалізовані аспекти медіакультури на зразок візуальної медіакультури (сприймання кіно, телебачення), музичної медіакультури, естетичні смаки щодо різних видів мистецтва, що передаються через медіа, а також сучасні напрями медіамистецтва, також займають важливе місце в розвитку медіаосвітньої системи [40, С.17].

Фахівці АПН України вважають пріоритетними напрямками розвитку медіаосвіти наступне: створення шкільної медіаосвіти з розробкою навчальних програм для початкових класів, інтеграція медіаосвітніх елементів у загальноосвітні дисципліни, розробка деяких факультативних медіаосвітніх програм для дітей підліткового віку, впровадження медіакультури в рамках

профільного навчання, а також активізація роботи гуртків, фото-, відео-, анімаційних студій та інших позакласних форм медіаосвітньої діяльності. Крім цього, на думку фахівців важливим завданням є розробка стандартів підготовки медіапедагогів і медіапсихологів, що дозволить підготувати фахівців для системи освіти та медіаосвітніх ініціатив. Окрему увагу слід приділити співпраці вищих навчальних закладів з науковими установами для проведення міждисциплінарних досліджень і обміну досвідом в галузі медіаосвіти. Суспільний діалог щодо оптимізації медіаосвітньої діяльності медіа та підвищення компетентності працівників медіа також є важливим елементом у розвитку медіакультури в Україні [4, С.17-18]. З наведених визначень можна зробити висновок, що українська педагогічна наука схиляється до орієнтації на використання медіа як важливого інструменту навчання, тоді як у країнах Заходу акцент робиться на розвитку критичного мислення у здобувачів освіти.

Проблема взаємозв'язку понять «медіаграмотність» та «медіаосвіта» є предметом дискусій серед дослідників. Згідно з думкою Д. Консинайна, в Сполучених Штатах ці терміни використовуються паралельно, при цьому перший є більш знайомим широкому загалу. Однак під терміном «медіаосвіта» найчастіше мається на увазі набуття знань про медіа серед учнів. Водночас багато науковців вважають, що медіаграмотність є складовою частиною медіаосвіти. Інші дослідники акцентують увагу на тому, що медіаграмотність повинна забезпечувати активну та освічену особистість, яка має розвинену здатність сприймати, створювати, аналізувати та оцінювати медіатексти, розуміти соціокультурний та політичний контекст функціонування медіа у сучасному суспільстві, а також кодові та репрезентаційні системи, що використовуються медіа. Таким чином, життя медіаграмотної особистості в суспільстві та у світі повинно бути пов'язане з громадянською відповідальністю. Р. Кьюбі також визначає медіаграмотність як здатність ефективно використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення в різних формах. Отже, науковці в цілому

сходяться на думці, що медіаграмотність є результатом набуття під час навчання практичних навичок аналізу та оцінки медіа [40, С. 20-21].

Медіаосвіта спрямована на розвиток медіаграмотності, яка є комплексом мотивів, знань, навичок і можливостей, що забезпечують ефективне добирання, використання, критичний аналіз, оцінку, створення та передачу медіатекстів різноманітних форматів, а також розуміння складних процесів функціонування медіа у суспільстві. А концепція медіаграмотності має корені в таких поняттях як «критичне мислення» та «візуальна грамотність», однак сучасні підходи до медіаграмотності включають також технологічну, інформаційну та комп'ютерну грамотність. Кріс Ворноп (канадський науковець і консультант з питань медіаграмотності) зазначає, що медіаграмотність — це результат медіаосвіти. Медіакомпетентність формується в процесі активної взаємодії з медіа. Тобто в залежності від того, як довго ви вивчаєте медіа, ваша медіаграмотність відрізнятиметься. Відповідно, чим довше вивчаєте, тим медіакомпетентнішими ви стаєте. А під час вивчення медіа передбачаються експерименти, інтерпретації та створення медіатекстів [57, С. 10].

Аналіз наукової літератури демонструє, що медіаграмотність розглядається як комплекс навичок, необхідних для критичного аналізу медіаконтенту й ефективної взаємодії з інформаційним середовищем. Сучасні дослідження акцентують увагу на таких аспектах медіаграмотності, як розвиток критичного мислення, правові засади функціонування медіа, авторське право та професійні стандарти в медіагалузі [86, С. 39].

Європейський парламент 2008 року визначив медіаграмотність як ключовий елемент інформаційної політики, що має забезпечити кожному громадянину навички, необхідні для активного, критичного й творчого користування медіа. Резолюція, підписана Європейським парламентом, мала на меті зробити медіаграмотність неперервним процесом навчання і розвитку протягом усього життя людини [57, С. 7].

Медіаграмотність, згідно з трактуванням Жилавської І., є здатністю не лише аналізувати та синтезувати медійну реальність, а й читання медіатекстів, ефективне використання медійної техніки та розуміння основ медіакультури, що є логічним результатом медіаосвіти. Водночас, варто зазначити, що в цьому визначенні важливе поняття критичного сприйняття інформації не було виокремлено. Оскільки медіаграмотність передбачає вміння протистояти маніпулятивним впливам медіа, яке стає особливо актуальним в умовах інформаційної насиченості [41, ст. 46].

Медіаграмотність ще можна визначити як рівень медіакультури, що охоплює вміння ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології, здатність самовиражатися та вести комунікацію через медіа-канали, а також свідомо сприймати і критично осмислювати інформацію, що надходить через різноманітні медіаплатформи. Важливим аспектом медіаграмотності є здатність розрізняти реальність від її віртуальної симуляції, тобто усвідомлювати, як медіа створюють конструйовані реальності. Крім того, медіаграмотність включає критичне сприйняття міфів і типів соціального контролю, які медіа можуть культивувати в суспільстві, впливаючи на колективне свідомість [41, ст. 47].

О. Федоров звертає увагу на актуальну проблему нечіткого розмежування понять «медіаосвіта» та «медіаграмотність». Проведене ним дослідження серед 26 медіапедагогів з 10 країн світу демонструє високий рівень згоди (96,15 %) щодо визначення медіаосвіти, запропонованого ЮНЕСКО. Цебто те, про яке зазначалось на початку доробку. Водночас, у визначенні медіаграмотності спостерігається більша розбіжність поглядів. Пропонувалось три основні варіанти визначення цього терміну:

1) медіаграмотність передбачає те, що людина буде активною та медіакомпетентною, розвивала свою здатність сприймати, створювати, аналізувати та врешті-решт оцінювати медіатексти, а також щоб мала розуміння

соціокультурного та політичного контексту медіа в сучасному світі (такий варіант підтримали 57,69 %);

2) Другий варіант визначення медіаграмотності трактує її як рух, спрямований на допомогу людям у розумінні, створенні та оцінці культурної значущості різноманітних аудіовізуальних і друкованих текстів. Згідно з цим підходом кожна людина мала б стати медіакомпетентною, тоді вона зможе не лише здійснювати аналіз, оцінку та створення медіатекстів, але й брати активну участь у їхньому створенні як для друкованих, так і для електронних медіа. Цей варіант отримав підтримку 61,54 % учасників опитування;

3) Третє визначення описує медіаграмотність як здатність використовувати, аналізувати, оцінювати і передавати повідомлення у різноманітних формах. 46,15 % серед опитаних підтримали цей варіант.

Таким чином, можна зробити висновок, що серед запропонованих визначень медіаграмотності немає явного фаворита, оскільки голоси були розподілені майже рівномірно між різними варіантами [41, ст. 49].

Затверджена Президією Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року Концепція впровадження медіаосвіти в Україні позиціонує медіаосвіту як частину освітнього процесу, спрямовану сформувати медіакультуру суспільства. Вона передбачає підготовку індивіда до безпечної та продуктивної взаємодії з різноманітними медіаресурсами. Мовиться про традиційні медіаформати, зокрема друковані видання, радіо, телебачення і кінематограф, а також новітні медіатехнології, такі як інтернет, мобільна телефонія та комп'ютерно опосередковане спілкування. Медіаграмотність виступає як рівень медіакультури, що передбачає здатність особи ефективно користуватися інформаційними та комунікаційними техніками, вміння правильно виражати свої думки і спілкуватися через медіа, усвідомлено сприймати, аналізувати та критично тлумачити отриману інформацію. Медіаграмотна особа здатна чітко розмежовувати реальність від медіа-

конструйованих варіантів реальності, аналізуючи те, як медіа формують уявлення про навколишній світ. Крім того, це включає вміння критично осмислювати соціальні, політичні та економічні контексти, які формуються через медіа, а також аналізувати властиві їм механізми контролю, маніпуляції та впливу, що впливають на масову свідомість і культивують певні уявлення про реальність [56, С. 47].

Попри значну кількість ініціатив, спрямованих на підвищення медіаграмотності в Україні, загальний рівень цієї компетенції серед населення залишається недостатнім. За даними дослідження, проведеного виданням «Детектор медіа», частка осіб із високим рівнем медіаграмотності знизилася з 81% до 76% упродовж року. Найвищі показники спостерігаються серед молоді віком 18-25 років, тоді як старші вікові групи, зокрема особи віком 56-65 років, демонструють значно нижчий рівень. Загалом медіаграмотність є більш поширеною серед людей із вищою освітою та вищим рівнем доходу. А серед осіб із загальною середньою освітою 29% мають рівень медіаграмотності низький або нижчий за середній, тоді як серед тих, хто здобув повну або неповну вищу освіту, цей показник становить лише 13%. Методологія оцінювання медіаграмотності, яка використовується, наприклад, в Індексі медіаграмотності «Детектор медіа», потребує подальшого вдосконалення. Такі дослідження мають проводитися систематично й стати основою для формування політики у сфері розвитку медіаграмотності [34; 36].

Та навіть опираючись на ті дані, які ми маємо зараз, Україна посідає 30-ту позицію серед 41 країни Європи за індексом медіаграмотності. Національний проєкт «Фільтр», розроблений за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики, спрямований на підвищення рівня медіаграмотності в умовах інформаційної війни, відіграє у цьому ключову роль. Як основний інструмент поширення знань про критичне мислення та протидію дезінформації команда проєкту використовує соціальні мережі. Одним із пріоритетних напрямів роботи проєкту є створення локальних спільнот, які займаються

виявленню фейків і маніпуляцій, а також проведення уроків і тестів з медіаграмотності для різних категорій населення [49; 84].

Порівняймо український досвід з країнами Європи, які займають високі позиції за індексом медіаграмотності. Фінляндія сім років поспіль утримує перше місце в індексі медіаграмотності. Такий успіх обумовлений урядовою стратегією, започаткованою ще у 1990-х роках, а також реалізацією низки національних програм, серед яких «Цифрова програма Фінляндії 2011-2020» та «Програма політики щодо дітей і молоді 2012-2015». Особливістю Фінляндії є наявність урядового органу, відповідального за медіаосвіту, що забезпечує координацію діяльності численних організацій і установ, які займаються формуванням медіакультури населення [93; 97].

У 2019 році Фінляндія представила оновлену стратегію медіаграмотності, яка акцентує увагу на важливості розвитку цієї компетенції серед усіх громадян незалежно від їхнього віку чи соціального статусу. Фінляндія у 2019 році запровадила оновлену стратегію з медіаграмотності, яка підкреслює важливість розвитку цієї компетенції для всіх громадян незалежно від їхнього віку чи соціального статусу. Та попри це особлива увага в стратегії приділяється впровадженню медіаосвітніх ініціатив для дітей. Зокрема, у Публічній бібліотеці міста Тампере для дошкільнят проводяться заняття з медіаосвіти, під час яких діти вчаться використовувати ресурси бібліотеки та орієнтуватися в інформаційному просторі за допомогою спеціалізованих ігрових методик [37; 97].

Інша країна Європи — Норвегія — за даними Європейського індексу медіаграмотності за 2023 рік посідає третє місце. Їм це вдалось зокрема завдяки довгостроковій стратегії, яка почалася ще в кінці 1960-х років, коли в школах почали використовувати газети для стимулювання навичок читання учнів. У 1980-х медіаграмотність стала частиною національної навчальної програми для початкової та середньої школи. Особливу увагу приділяється залученню до

цифрового середовища старшого покоління через програму Seniornett, яка сприяє розвитку медіаграмотності. Адже на думку норвезьких учених Хонг Джу та Сіннова Т. Андерсена, формування цифрових і медіакомпетенцій соціальних працівників передбачає обов'язкове включення до навчальних дисциплін питань етикету, онлайн-комунікацій, принципів соціального консультування в цифровому середовищі. Норвегія також має численні організації, зокрема Норвезьке управління з питань медіа, що координують заходи з підвищення медіаграмотності та забезпечення безпеки в цифровому середовищі [94; 84].

Швеція вирізняється одним із найвищих рівнів інтеграції населення до інтернет-простору, що поєднується з ефективними заходами протидії іноземній дезінформації. Державний підхід до підвищення медіаграмотності включає діяльність низки інституцій, таких як Державна медіарада, Управління шкільною освітою, Фонд Інтернету та Агенція з надзвичайних ситуацій. Їхня діяльність спрямована переважно на реалізацію просвітницьких програм. Шведська медіарада, як ключовий інститут у сфері медіаграмотності, розробляє та впроваджує різноманітні освітні програми, спрямовані на розвиток критичного мислення та здатності до аналізу інформації. Інтеграція медіаосвіти в навчальні програми різних рівнів, від дошкільної освіти до вищої школи, забезпечує системний підхід до формування медіаграмотності. Залучення громадських організацій та бібліотек до процесу освіти сприяє поширенню медіаграмотності серед різних соціальних груп [42; 78].

Висновки: Отже, медіаосвітою вважають процес оволодіння теоретичними й практичними навичками, необхідні для освоєння сучасних мас-медіа. Медіаграмотність – це набір певних навичок, потрібних для взаємодії з мас-медіа. Сюди можна включити критичне мислення, вміння розрізняти фейкову інформацію від правдивої, а також усвідомлення того, як мас-медіа формують певні наративи і тим самим спотворюють реальність. Терміни «медіаграмотність» та «медіаосвіта» прийнято розмежовувати і вважати перше

поняття частиною другого. За кордоном розвиток медіаграмотності починається ще з дитинства. І в цьому дуже велику роль відіграють політичні установи.

РОЗДІЛ 2. ІНСТРУМЕНТИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

2.1. Роль VoxUkraine в розвитку медіаграмотності

Інформаційна війна Росії проти України ведеться систематично, і її початок складно точно визначити. З часом ця діяльність досягла такого рівня, що для поширення дезінформації почали використовувати штучний інтелект та фейковий фактчекінг. З початком повномасштабного вторгнення в Україну в лютому 2022 року така практика набрала значного поширення. Її мета – поширення викривленої реальності та дискредитація незалежних фактчекерів. Це дозволяло не лише поширювати пропаганду, а й підривати довіру до надійних джерел інформації. А отже, інструменти фактчекінгу є дієвими у протидії пропагандистській кампанії [47].

Стосовно нашої теми, а конкретніше штучного інтелекту, то один з найвідоміших прикладів використання цього інструменту в пропаганді— інформаційна кампанія під назвою «Авдіївка просить молитви», що розпочалася наприкінці 2023 року. У соціальних мережах масово поширювалися створені за допомогою ШІ зображення, на яких проілюстровані військові, що стояли на колінах: біля ікон чи на тлі розп'яття. Ще один випадок демонструє використання згенерованого ШІ контенту для емоційного впливу: після ракетного удару по житловому будинку в Дніпрі 14 січня 2023 року у мережі поширювалось зображення дитини в куртці з українським прапором на рукаві, яка плаче серед руїн. Зображення супроводжувалося підписом «Цей малюк вижив. Він назавжди запам'ятає, хто зруйнував його світ. Дніпро». Іншим прикладом є фотографії кошених під завалами, які активно поширювались у лютому того ж року в контексті наслідків російських обстрілів. Вперше ці зображення з'явилися в Instagram-профілі marikteba, автор якого створює візуальний контент, зокрема котів, за допомогою ШІ. Спочатку ці фотографії асоціювались із подіями у Газі, однак вони знайшли емоційний відгук серед української аудиторії, включно з деякими політичними діячами [89].

Відтак, постає питання, чому люди схильні вірити фейковій інформації. Соціальні мережі, завдяки алгоритмам, що підсилюють емоційно забарвлену інформацію та створюють інформаційні бульбашки, сприяють поширенню дезінформації. Повторення фальшивих тверджень, навіть якщо вони маркуються як недостовірні, може призводити до їхнього сприйняття як правдивих. Схильність людей довіряти дезінформації значною мірою залежить від їхнього психологічного стану в конкретний момент. Навіть ті, хто володіють достатніми знаннями й досвідом перевірки інформації, можуть піддатися впливу фейків, якщо вони емоційно напружені або виснажені. Також психологічні дослідження свідчать про те, що підтверджувальне упередження (*confirmation bias*) є одним з ключових факторів, що впливають на сприйняття інформації. Індивіди радше схильні шукати, інтерпретувати та запам'ятовувати ту інформацію, яка підтверджує їхні попередні переконання. Додатковими факторами, що сприяють поширенню дезінформації, є низький рівень критичного мислення, довіра до авторитетів, а також соціокультурні чинники [24; 19].

Фактчекерські проекти, як уже зазначалося, відіграють важливу роль у сучасній інформаційній війні. У цьому контексті заслуговує на увагу діяльність VoxUkraine та його функціональні можливості.

Відвідування офіційного вебсайту проєкту демонструє його суттєву відмінність від традиційних новинних видань. Замість звичайної стрічки новин представлена стрічка статей, які оновлюються щодня. У верхній частині сторінки розміщені тематичні рубрики, серед яких «Економіка», «Суспільство», «Державне управління» та «Реформи». Нижче наведені активні посилання на сторінки VoxUkraine у соціальних мережах, включно з Facebook, YouTube, X (колишній Twitter), Telegram та Instagram. Окремий розділ «Вокс про війну» поділяється на підкатегорії «Аналітика» та «Спростування фейків», що виконується в межах проєкту VoxCheck, який розглядається в наступному підрозділі.

Розділ «Наші дослідження» містить результати досліджень, присвячених економічним та соціальним питанням України, підготовлених командою VoxUkraine на основі офіційної статистики, відкритих даних та даних із нестандартних джерел. Як зазначено на сайті, бази даних, які використовуються в дослідженнях, доступні для завантаження. Після йдуть пункти «Про нас» і «Підтримати». В останньому просто мовиться про фінансову підтримку проєкту. Тому розгляньмо детальніше розділ «Про нас».

«Вокс Україна» позиціонує себе як незалежна аналітична платформа, діяльність якої спрямована на сприяння розвитку України у майбутньому. Основними напрямками роботи визначено економіку, державне управління, суспільні процеси та реформи. З моменту заснування платформи VoxUkraine було реалізовано декілька важливих проєктів. Серед них журнал, присвячений аналітичним матеріалам з економіки, суспільства та державного управління в Україні, із рецензуванням усіх публікацій. VoxCheck займається фактчекінгом висловлювань політиків, визначенням коректності використання фактів і контексту, а також викриттям маніпуляцій. Індекс реформ забезпечує кількісну оцінку впровадження реформ в Україні з 2015 року, формуючи базу даних відповідних законодавчих і політичних змін. Проєкт розвитку економічної журналістики допомагає власне журналістам покращити рівень подачі матеріалів на подібну тематику. Крім того, платформа займається дослідженнями й аналітикою, застосовуючи наукові методи для вивчення проблем економіки та суспільства.

У цьому ж розділі автори проєкту залишають посилання на їхню статтю «Історія «Вокс Україна»: від блогу до аналітичного центру», де розглядається трансформація проєкту від блогу, створеного групою ентузіастів, до повноцінного аналітичного центру. Автори висвітлюють основні етапи розвитку організації, починаючи з її заснування навесні 2014 року після Революції Гідності, яка стала важливим каталізатором прагнення швидких змін у суспільстві. У цей період четверо українських економістів, а саме Юрій

Городніченко, Тимофій Милованов, Олександр Талавера та Володимир Білоткач, заснували блог VoxUkraine на платформі «Блогспот», спрямований на висвітлення питань економіки України та процесів реформування. Тимофій Милованов, президент Київської школи економіки, згодом зазначив, що у 2014 році багато економістів світового рівня прагнули сприяти розвитку України, однак їхня експертиза, навіть на рівні нобелівських лауреатів, не отримала належної уваги з боку урядових структур. У відповідь на ці виклики засновники обрали довгострокову стратегію, спрямовану на підвищення рівня освіченості та економічної дискусії в країні.

Першою публікацією проекту «Вокс Україна» стала стаття «Що реально на кону в Криму?», опублікована в березні 2014 року під час активної фази анексії Кримського півострова. Ця аналітична робота англійською мовою, що висвітлювала події та їх наслідки, привернула значну увагу міжнародної аудиторії, зокрема завдяки актуальності тематики та браку розуміння ситуації на Заході. Після цієї публікації проект почав активно розвиватися: команда збільшувалася, до неї долучалися економісти з приватного сектору та аналітичних центрів, а до редакційної колегії увійшли фахівці, зокрема Олена Білан, Вероніка Мовчан та Наталія Шаповал. Спільною метою учасників стало підвищення якості економічної дискусії в Україні.

Про що мовиться під так званою економічною дискусією: до 2014 року економічна дискусія в Україні характеризувалася низьким рівнем професіоналізму. Поширеними були ідеї, засновані на застарілих підходах радянської політекономії, зокрема концепція «продуктивної емісії» та популістські лозунги щодо тарифів і соціальних виплат. Переважна більшість українських політиків та економістів не користувалися сучасними науковими підходами, а спілкування між українськими й міжнародними економістами фактично не відбувалося через значну різницю в їхньому світогляді та підходах до аналізу.

З березня до жовтня 2014 року «Вокс Україна» опублікувала 114 аналітичних матеріалів. Цей обсяг контенту засвідчив перехід від формату блогу до функціонування на рівні аналітичного журналу. У цей же період було прийнято рішення про створення окремого вебсайту, який спочатку фінансувався одним із засновників проєкту. Взагалі, протягом перших двох років діяльності організація існувала за рахунок добровільних внесків учасників команди та їхніх знайомих.

Ближче до кінця 2024 року було розроблено «Індекс реформ» — інструмент для кількісної оцінки прогресу реформ в Україні. Цей індекс ґрунтувався на принципі об'єктивного аналізу: позитивні зміни оцінювалися додатними балами, а негативні — від'ємними. Завдяки цьому інструменту дискусія щодо реформ вийшла за межі емоційної та маніпулятивної риторики, пропонуючи об'єктивні дані щодо реформ у таких сферах, як державне управління, фінанси, монетарна політика, бізнес-клімат і енергетика. З моменту створення «Індексу реформ» в його розробці брали участь майже 70 експертів, деякі з яких пізніше перейшли на державні посади, втративши тим самим можливість оцінювати реформи. Серед них, зокрема, Павло Кухта, Тарас Качка та Юрій Джигир.

Проєкт «Вокс Україна» виник із прагнення невеликої групи економістів зробити внесок у розвиток України. Засновники називають початкову фазу проєкту «інтелектуальною вечіркою», яка поступово переросла у масштабний проєкт із залученням нових учасників, а згодом прийшов час її інституціоналізувати. Як вони це зробили: у 2015 році являв собою спільноту, яка об'єднувала читачів та однодумців. Однак з організаційної точки зору він все ще залишався волонтерським об'єднанням. Для переходу до нової етапу розвитку 11 листопада 2015 року було офіційно зареєстровано громадську організацію, що ознаменувало початок нового етапу інституційного становлення. Потреба в розробці організаційної структури стала поштовхом до формування ключових елементів управління, серед яких Наглядова рада, Міжнародна академічна рада та загальні збори, які визначено найвищим органом управління організацією. У

цей період були формалізовані внутрішні політики й процедури, розроблено відповідний посібник. З 2016 року організація запровадила публікацію річних звітів, у тому числі фінансових, а з 2017 року почала проходити зовнішній аудит. Усі ці заходи спрямовані на забезпечення незалежності, прозорості та високої якості аналітичних продуктів.

Водночас відбувалося розширення кількості проєктів. У 2015 році, аналізуючи парламентські слухання, експерт «Індексу реформ» Микола Мягкий звернув увагу на тенденцію, яку пересічні глядачі могли лише інтуїтивно відчувати: значна частина запитань до голови Національного банку України Валерії Гонтаревої була некоректною. Зокрема, питання містили суперечності з наявними даними, не відповідали фактам або не мали логічного змісту. Ці спостереження стали основою для створення прототипу фактчекінгу, який згодом був інтегрований у діяльність організації.

Першою повноцінною спробою фактчекінгу в межах діяльності «Вокс Україна» стала стаття, що перевіряла економічну дискусію в рамках телепередачі «Шустер.Live» у лютому 2016 року. Ця публікація викликала значний суспільний резонанс, а фігуранти матеріалу зверталися до тодішнього головного редактора «Вокс Україна» Бориса Давиденка з проханням пояснити методологію перевірки фактів. Цей досвід поклав початок проєкту VoxCheck, який став одним із ключових напрямів діяльності організації. У цей період до команди долучилася Олена Шкарпова, яка протягом трьох з половиною років очолювала проєкт, сформувавши команду професійних фактчекерів. Пізніше керівництво проєктом перейшло до Максима Скубенка, який активно представляє результати роботи VoxCheck, зокрема публічно звертає увагу на маніпуляції політиків під час телефірів. У 2017 році проєкт запустив програму стажування, яка дала змогу понад 200 студентам долучитися до діяльності з перевірки фактів. У 2018 році команда опублікувала рейтинг найпомітніших маніпуляторів і поширювачів неправдивої інформації, а у 2019 році запровадила «Антологію брехні» — базу

даних фактчеків, яка спрощує перевірку заяв політиків та їхніх маніпулятивних наративів.

Однією з проблем місцевих медіа в Україні є недостатній доступ до якісних даних та аналітики. Для подолання цього виклику у 2017 році було започатковано проєкт VoxConnector, ініційований Кирилом Єсіним. Метою проєкту стало забезпечення редакцій з різних регіонів країни актуальною аналітичною інформацією. У 2018 році керівництво VoxConnector перейшло до Юлії Мінчевої, яка заснувала «Клуб редакторів» — спільноту журналістів, спрямовану на поширення важливої інформації щодо суспільних змін та підвищення рівня відповідальності виборців. Окрему увагу в межах діяльності організації було приділено аналізу роботи українського парламенту. Під керівництвом Тимофія Милованова Дмитро Остапчук здійснив візуалізацію реальних політичних коаліцій і опозицій на основі аналізу даних голосувань народних депутатів. Проєкт DataVox розширив напрямок аналізу діяльності парламенту, включаючи створення рейтингу депутатів-реформаторів. Крім того, команда аналітиків розробила програмне забезпечення на основі технологій машинного навчання для дослідження українського медіапростору. Діяльність «Вокс Україна» також включала реалізацію короткострокових, але значущих ініціатив, серед яких політичний компас, рейтинг бюджетних процесів та аналіз депутатських запитів. У 2016 році було опубліковано 267 статей, які зібрали майже 900 тисяч переглядів. Через краудфандингові кампанії організація залучила суму в один мільйон гривень. У наступному 2017 році, хоча сума краудфандингу була меншою, загальний обсяг аудиторії зріс до 1.7 мільйона осіб. У 2019 році кількість читачів досягла 2.56 мільйона. Попри величезну продуктивність варто зазначити, що процес написання матеріалу, зокрема аналітичного характеру, міг тривати кілька місяців. Всі публікації проходили ретельний редакційний процес.

«Вокс» пройшов значний шлях розвитку: за шість років організація виросла з волонтерського проєкту до потужної інституції. Однак цей процес супроводжувався виникненням певних труднощів, зокрема першої кризової

ситуації. Йдеться про кризу ідентичності. З одного боку, спостерігалось стабільне зростання кількості проєктів і публікацій, з іншого — існувало розмаїття думок щодо того, що саме являє собою «Вокс». Одні визначали його як фактчекінгову платформу, інші — як медіа, в той час як журналісти і деякі зовнішні спостерігачі називали його «аналітичним центром». В середині команди також існували різні погляди на роль і місце організації. Питання «що таке «Вокс»?» було предметом дискусій на кожній стратегічній сесії, і більшість часу команда витратила на відповіді на це питання, а на уточнення того, що вони роблять. А це дослідження, заснованих на об'єктивних даних, що дають змогу сформулювати обґрунтовану позицію щодо спірних питань. «Вокс» також функціонує як платформа для публічних дискусій, де кожен матеріал проходить рецензування, щоб забезпечити високий рівень якості контенту. Вони просувають сучасні ідеї та економічні знання. І враховуючи усі напрямки роботи, вони зрештою стали позиціонувати себе як аналітичний центр.

Зараз до складу команди VoxUkraine входять представники різних сфер, що забезпечують функціонування організації та її розвиток. Редакційна колегія, яка об'єднує провідних українських економістів і юристів, відповідає за підтримання високих стандартів якості публікацій. Зокрема, Юрій Городніченко, професор Університету Каліфорнії в Берклі, виконує функцію голови Наглядової ради. Ксенія Алєканкіна, лідерка проєкту «Індекс реформ», старша аналітикиня, та Олександра Бетлій, провідна наукова співробітниця Інституту економічних досліджень і політичних консультацій. До колегії також входить Олена Білан, директорка аналітичного департаменту та головна економістка Dragon Capital. Наглядова рада здійснює моніторинг виконання стратегічних завдань та процедур. До її складу входять Торбйорн Бекер, Олена Білан, Єгор Григоренко та Юрій Городніченко. Міжнародна академічна рада, що консультує організацію з питань розвитку організації, об'єднує знаних фахівців, серед яких Ерік Берглоф, Лукан Вей, Кейт Дарден і Андрій Кириленко. Проєктна команда, яка щоденно створює публікації, займається перевіркою фактів і поширенням контенту,

включає Максима Скубенка, виконавчого директора організації, Світлану Сліпченко, заступницю виконавчого директора та керівницю VoxCheck, Ілону Сологуб, наукову редакторку, та Лену Шуліку, креативну директорку.

Звернімо увагу на економічну тематику. Наприкінці грудня минулого, себто 2024 року, авторки VoxUkraine сфокусувались саме на цьому. За грудень вийшли три матеріали: «Фінансова система України під час війни», «Чи можуть центральні банки формувати очікування громадян?», «Чи є ОВДП невичерпним джерелом фінансування бюджетного дефіциту?». Усі ці статті розміщені безпосередньо під стрічкою щоденних статей. Варто зауважити дещо стосовно заголовка у матеріалах, а конкретніше щодо сполучника «чи» у питаннях, чого краще не допускати у своїх матеріалах. Такий підхід, хоча й може бути виправданим у певних випадках, іноді залишає враження недостатньої конкретизації, оскільки відповіді у вигляді «так» чи «ні» у текстах зазвичай не представлені.

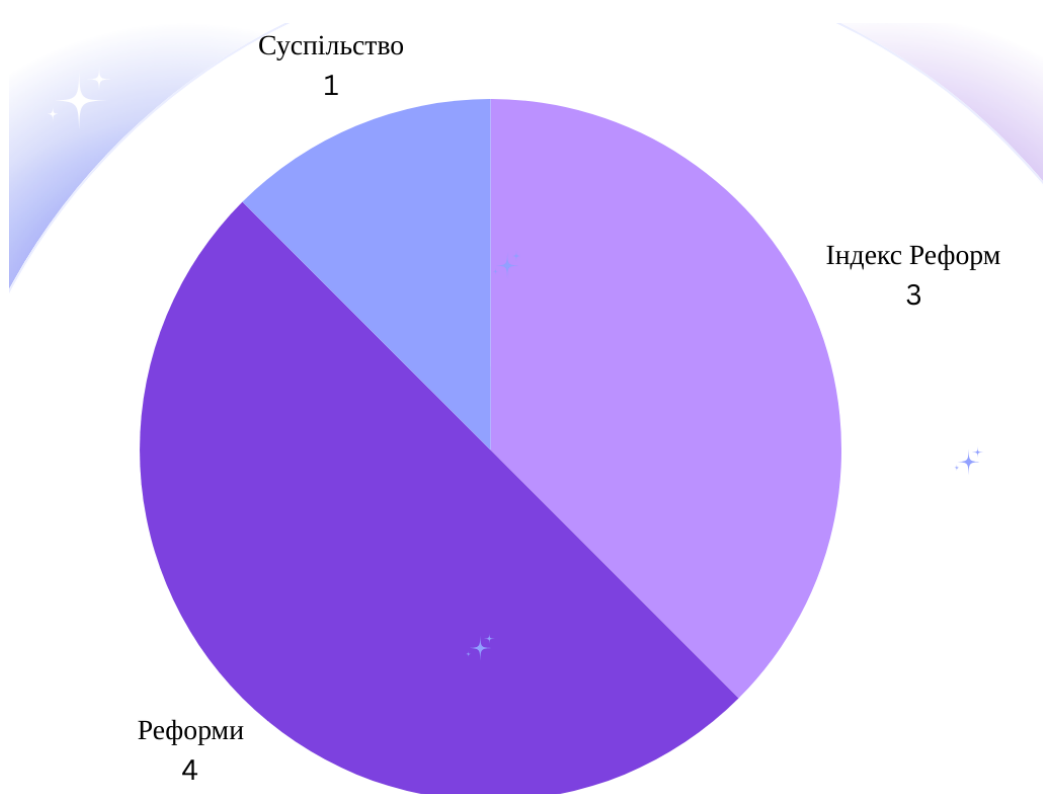
Під зазначеними публікаціями розташовані матеріали, присвячені питанням відбудови, серед яких «Подкаст «Відбудова» з Оленою Шуляк: відновлювати країну за принципом «краще, ніж було», «Подкаст «Відбудова» з Тетяною Водотикою: урбаністика та громадянське суспільство» та «Між надією та відчаєм: цінності та переконання молодих українців сьогодні».

На початку січня 2025 року тематичний фокус публікацій перемістився на внутрішньополітичну ситуацію в Україні, особливо на реформи. Протягом перших двох тижнів року, починаючи з 2 січня, було опубліковано сім матеріалів (див. табл. 2.1) на цю тему, включно з «Індекс реформ 249: перезавантаження митниці та нові правила для митних брокерів», «Скільки законопроектів подали суб'єкти законодавчої ініціативи протягом 2022-2024 років?», «Індекс реформ 250: закон про прозоре будівництво та державна кліматична політика», «Індекс реформ 251: реформа системи визначення та встановлення інвалідності», «Важливі законопроекти. Випуск 33: кримінальна відповідальність за сталкінг та

перешкоджання роботі адвокатів», «ККД депутатів під час 11 сесії: крок назад у продуктивності» та «Стоїцизм чи виснаження? Як змінилося ставлення українців до реформ». Ці статті можна поділити на дві підгрупи: три матеріали, що стосуються індексу реформ, та чотири, присвячені реформам у загальному контексті. Середній обсяг однієї статті становив 8 594 знаки без пробілів. Індекс реформ визначається як кількісне оцінювання прогресу змін, яке дозволяє порівнювати просування реформ за різними напрямками та оцінювати зусилля уряду й парламенту у модернізації країни. Відповідно до методології, кожні два тижні понад 40 українських експертів оцінюють реформаторські законодавчі акти з точки зору їх впливу на економіку та суспільство. Як зазначено авторами, значення індексу вище 2 свідчить про прийнятний темп реформ.

Крім того, 8 січня була опублікована стаття на суспільну тему (див. табл. 2.1) «Інтернет-голосування: переваги, недоліки та досвід інших країн. Чи пасує цей варіант для України?». Цей матеріал, обсягом 10 367 знаків без пробілів, надає розгорнутий аналіз переваг і ризиків онлайн-голосування, хоча знову помітне використання заголовка у формі питання без чіткої відповіді в ньому.

Таблиця 2.1 Які теми публікувались на платформі VoxUkraine

2.2. Підходи VoxCheck до фактчекінгу

Як зазначалось раніше, VoxCheck - це складова частина аналітичного центру VoxUkraine, який раніше спеціалізувався на фактчекінгу публічних висловлювань політиків. З початком повномасштабного вторгнення ж очевидно доводиться протидіяти російській пропагандистській машині. Саме цим і займається команда VoxCheck.

Цей проєкт є членом об'єднання IFCN або так званого Кодексу етики Міжнародної мережі фактчекерів (до якого з українських проєктів входить StopFake, а нещодавно також доєдналось харківське видання «Гвара Медіа»). IFCN (International Fact-Checking Network), створена у 2015 році за ініціативи Інституту вивчення медіа Пойнтера (Poynter Institute), є міжнародною платформою для обміну досвідом та співпраці між фахівцями з фактчекінгу. Мережа розробила та активно пропагує кодекс етики та стандарти процедур перевірки інформації, спрямовані на підвищення якості та об'єктивності фактчекінгу в глобальному інформаційному просторі [10].

Команда VoxCheck наразі складається з: виконавчого директора Максима Скубенка, заступниці виконавчого директора Світлани Сліпченко, заступниці керівниці VoxCheck Валерії Степанюк, головного редактора VoxCheck Кирила Перевошикова, старшої аналітикині Мирослави Маркової, старшого аналітика Станіслава Королькова, старших аналітикинь Єлизавети Чеховської та Аліни Тропиніної, молодших аналітиків Віктора Шолудька, Анастасії Бродовської, Єлизавети Ткаченко, Катерини Іонової та Анни Швець, контент-кріейторки Олександри Панасицької, головної бухгалтерки Юлії Кучерявої, фінансової директорки Катерини Бобильової, адміністратора сайту та перекладачки Анастасії Ступки, технічного директора Юрія Аксьонова, креативної директорки Лени Шуліки, старшої продюсерки мультимедіа Валерії Золотарьової, молодшого продюсера мультимедіа Олександра Гриненка, СМ-контент менеджерки Юлії Денисюк і ТікТок-кріейторки Софії Квітки. Редакційну колегію VoxCheck представляють: Ілона Сологуб (СЕО VoxUkraine), Олександр Жолудь

(головний експерт Національного банку України), Вероніка Мовчан (директорка з наукової роботи Інституту економічних досліджень та політичних консультацій), Олександра Бетлій (аналітикиня того ж Інституту), Марія Репко (гостьова редакторка VoxUkraine, заступниця директора Центру економічної стратегії) та Дмитро Яблоновський (незалежний консультант з корпоративного управління).

Враховуючи той факт, що цей проєкт є частиною IFCN, VoxCheck необхідно дотримуватись: зобов'язання дотримання незалежності та справедливості. Тобто передбачається застосування єдиного стандарту під час перевірки всіх цитат. Фактчекінг здійснюється не однобоко, адже проєкт не відстоює чиїсь політичні інтереси. Власне й висновки формулюються виключно на основі фактів. Також проєкт бере на себе зобов'язання щодо прозорості джерел. Про що мовиться? Всі матеріали пишуться так, аби читаті мали можливість власноруч перейти на першоджерела й перевірити їх. При цьому якщо читач виявить помилку в матеріалах, VoxCheck відкрито визнає, що помилився, та згодом вносить зміни до публікації. І насамкінець хоч вже й згадувалось, що цей проєкт не відстоює чиїсь політичні позиції, все ж слід згадати про фінансування VoxCheck. Прозорість фінансування та організаційної діяльності забезпечується відкритим інформуванням про джерела фінансування. Власники проєкту стверджують, що ці кошти ніяк не впливатимуть на висновки, представленні у матеріалах проєкту. До того ж у них налагоджено відкриті канали комунікації для взаємодії з читачами. До них завжди можна звернутись з певним запитом.

Проте VoxCheck має й свої, дещо схожі, та все ж відмінні етичні правила. Перше стосується того, що жодна політична партія чи посадова особа не представляються в межах діяльності проєкту. Відтак, вони не фінансуються за рахунок будь-яких політичних сил. Також важливо, щоб співробітники, волонтери та члени редакційної колегії не були членами політичних партій. Тоді перевірка фактів здійснюється незалежно від політичної приналежності суб'єктів

аналізу, охоплюючи як представників влади, так і опозиції. Між іншим що важливо: внески від окремих осіб обмежуються часткою, що не перевищує 10% річного бюджету проєкту. І наостанок варто зауважити, що усі конфлікти інтересів підлягають обов'язковому розкриттю авторами матеріалів, якщо такі є.

У 2021 році окрім перевірки заяв політичних діячів і боротьби з дезінформацією в соціальних мережах, додалося дослідження російської пропаганди. Хоча й раніше вони фокусувались на діяльності забороненої партії «ОПЗЖ» як одного з каналів поширення російських пропагандистських наративів, а також на спростування пропагандистських фейків у Facebook, саме в 2021 році, у співпраці з Центром стратегічних комунікацій при Міністерстві культури України, команда VoxCheck започаткувала систематичні щотижневі огляди російських наративів у проросійських українських медіа, таких як «Страна UA», «Клименко Time», телеканали Медведчука та інші. У 2022 році VoxCheck розробив навчальні тренінги, присвячені виявленню та аналізу ворожих наративів у телеграм-каналах. Адже відсутність модерації контенту, характерна для цього месенджера, створює високі ризики поширення дезінформації, що активно використовується російською пропагандою. Команда VoxCheck дослідила понад 5,5 тисяч повідомлень з майже 60 російських та проросійських телеграм-каналів, виділивши 19 основних дезінформаційних наративів. Цей аналіз було здійснено за підтримки Democracy Reporting International у співпраці з Міністерством закордонних справ Німеччини. Тренінги спрямовані на ознайомлення учасників із методологією дослідження, виявленням каналів, що поширюють ворожу пропаганду, аналізом основних наративів та методів, що застосовуються для підтримання їх віральності, а також із техніками візуалізації даних для аналітичних публікацій. Тренінги проводились онлайн на платформі Zoom, тож кожен охочий після заповнення анкети міг взяти участь [7; 5].

У 2023 році команда VoxCheck провела велике дослідження про поширення російської пропаганди у країнах Європи. Згідно з аналізом, протягом січня-

жовтня 2023 року у медіапросторі шести країн Європи — Німеччини, Італії, Чехії, Словаччини, Угорщини та Польщі — було зафіксовано 8296 випадків російської дезінформації, що вдвічі перевищує показник попереднього року (4836 випадків). Найбільший обсяг дезінформації був зафіксований у Польщі, Словаччини та Чехії. Основними темами пропагандистських повідомлень залишаються контрнаступ української армії та її дискредитація. Серед поширених наративів: масова здача українських військових у полон, порушення прав людини під час мобілізації, мобілізація неповнолітніх осіб тощо. Крім того, значна частина дезінформації стосується передачі озброєння Україні. Якщо раніше основним акцентом був продаж озброєння третім країнам, то наразі пропаганда зосереджується на твердженнях про неефективність переданої зброї або неспроможність українських військових опанувати її використання [38].

Як взагалі відбувається перевірка інформації командою VoxCheck? Для перевірки достовірності фото- і відеоконтенту основним інструментом є зворотний пошук зображень у таких системах, як TinEye, Google Lens, Bing, а також Yandex (за необхідності аналізу російськомовного контенту). Зворотний пошук дає змогу виявити першоджерело або отримати підказки для подальшого дослідження. Додатково аналітики використовують плагін Fake News Debunker by Invid, який включає функції аналізу метаданих, пошуку змін у зображеннях і зворотного пошуку. Для ідентифікації маніпуляцій із фото застосовуються інструменти платформи FotoForensics. У випадках, коли оригінал не вдається знайти, проводиться аналіз за ключовими словами, а також оцінка геолокаційних ознак (номери авто, дорожні знаки, характерні елементи місцевості тощо). При перевірці підроблених документів використовуються методи аналізу шаблонів, коректності оформлення, ідентифікації осіб, згаданих у документі, а також лінгвістичний аналіз на предмет наявності русизмів або інших стилістичних невідповідностей.

Аналіз дезінформації у соціальних мережах проводиться із застосуванням CrowdTangle, який забезпечує моніторинг за ключовими словами, посиланнями,

регіонами та мовами. Інструмент дозволяє ідентифікувати джерела репостів і оцінити масштаби інформаційної кампанії. Ба більше, CrowdTangle допомагає слідкувати за скоординованим поширенням дезінформації. Значну роль відіграє ручний моніторинг, який базується на відстеженні контенту у заздалегідь визначених каналах. Наприклад, дослідження дезінформації в російських і проросійських телеграм-каналах у 2023 році охопило 59 таких каналів, моніторинг яких досі проводиться командою VoxCheck. А у більшості випадків ініціаторами поширення неправдивою інформації є державні органи або ЗМІ Росії, після чого відбувається тиражування інформації іншими медіа, блогерами чи псевдоекспертами.

У фактчекінгу основним етапом команда VoxCheck зазначає перевірку тез на основі відкритих джерел із залученням експертів чи прямим зверненням до офіційних органів. Септо впершу визначається, хто поширив фейк, а далі як його переробили й публікували інші. Якщо у матеріалах є фото чи відео, вони теж підлягає перевірці. Складнощі роботи аналітиків пов'язані із необхідністю обробки значних обсягів даних, швидкої реакції та дотримання безпекових норм, особливо в умовах воєнного стану [68].

Матеріали цього проєкту публікуються на тому ж таки сайті VoxUkraine, але з позначкою, яка вказує, що текст належить до проєкту VoxCheck. Протягом двох тижнів дослідження проєкту VoxCheck вони опублікували 20 статей, середній обсяг кожної з яких становив 2846 знаків без пробілів. Кожна з них спростовує фейкову інформацію, яка поширювалась у соцмережах. Мовиться як про різні маніпуляції, так і відеофейки. Перші чотири матеріали було оприлюднено третього січня цього року, де спростовувалась російська дезінформація, ціль якої підірвати довіру до влади чи військових. У першому матеріалі йшлося про хибні твердження щодо примусового повернення українських біженців до України з метою їх подальшого залучення в оборонну сферу. Також аналізувалася сфабрикована публікація, яку нібито розмістив американський журнал Wall Street Journal, із твердженням, що

військовослужбовці так званих «націоналістичних батальйонів» України мають пріоритет у наданні медичної допомоги на фронті. Окрім цього, досліджувалося фальшиве відео, що приписувалося ініціативі UNITED24, у якому висувалося неправдиве твердження про протести жінок у Києві проти обміну військовополонених за пріоритетними списками, що, нібито, надають перевагу бійцям «націоналістичних батальйонів». Остання публікація спростовує заяву Володимира Путіна, який стверджував, що на тимчасово окупованих територіях проживає стільки ж громадян України, як і в самій Україні, а можливо, навіть більше.

Окрім цього, за два тижні було проаналізовано й спростовано декілька відеофейків, поширених у соціальних мережах. Зокрема, серед спростованих матеріалів був уривок, нібито взятий із сюжету NBC News, де стверджувалося, що українські хакери зламали WhatsApp і розповсюджують неправдиву інформацію серед американських громадян про ситуацію на російсько-українському фронті. Інший приклад — відео, де президент Росії, як стверджувалося, заявляє про припинення так званої «спеціальної військової операції» та виведення військ із території України. Також було виявлено фейкове відео, у якому Дональд Трамп нібито висловлюється критично щодо президента України Володимира Зеленського, звинувачуючи його у недалекоглядності, знищенні власного народу та бажанні воювати «до останнього українця». У цьому ж матеріалі стверджувалося, що Трамп назвав Зеленського нелегітимним лідером та закликав до проведення виборів. Аналіз довів, що в останньому випадку йдеться про маніпуляцію: оригінальна аудіодоріжка інтерв'ю Дональда Трампа для NBC News була замінена, а сам політик жодним чином не згадував Зеленського у своєму виступі.

Два матеріали, де в заголовку виносять слово НЕПРАВДА, ми вже оглянули. А втім, за період дослідження вийшло ще шість публікацій з розбором неправди в українському інформаційному просторі. У першій публікації досліджувалася інформація, в якій стверджувалося, що в американському місті

Санді-Спрінгс із населенням близько 100 тисяч осіб апарат чиновників налічує лише 7 працівників. Аналіз показав, що це твердження є недостовірним, оскільки адміністративний апарат міста насправді складається з 370 осіб. Також перевіріці підлягала інформація про виділення у державному бюджеті України на 2025 рік 3,5 млрд гривень на утримання Офісу Президента. Встановлено, що ця інформація є неправдивою: згідно з бюджетними даними, на забезпечення діяльності Президента України та Офісу Президента передбачено 782 млн гривень, що є меншим показником порівняно з бюджетами 2023 та 2024 років.

Спростовано також твердження, згідно з яким нібито під тиском Заходу українську церкву змусили перейти на католицький календар, щоб святкувати Різдво 25 грудня замість 7 січня. Встановлено, що рішення про перехід на новоюліанський календар було ухвалено Православною Церквою України самостійно, тоді як католики здебільшого дотримуються григоріанського календаря. Окрему увагу приділено заявам про зміни у доступності медичних послуг в Україні з січня 2025 року, зокрема щодо постанови Кабінету Міністрів №781. Стверджувалося, що ця постанова значно обмежить безоплатні послуги, запровадивши платний прийом для пацієнтів без направлення та обмежуючи доступ до безоплатних обстежень. Аналіз документа показав, що більшість зазначених змін уже діяли з 2018 року, а перелік платних послуг залишився переважно незмінним. Тому ця постанова не матиме суттєвого впливу на навантаження медичних закладів.

Також перевірено інформацію, поширену в російських телеграм-каналах, про новий герб Одеської області, на якому нібито присутня символіка антихриста. Виявилось, що йдеться про новий логотип регіону, а не герб, і жодних елементів, пов'язаних із символікою антихриста, він не містить. Деталі логотипа відображають регіональні особливості. Остання публікація спростовує заяви про нібито відключення електроенергії в Україні через відновлення експорту до Молдови. Аналіз показав, що експорт здійснюється виключно за

умов надлишку виробництва, переважно в періоди мінімального споживання (вночі), що не впливає на енергопостачання в Україні.

У відповідності до встановлених стандартів, у кожній статті є гіперпосилання на першоджерела для того, аби читач самостійно міг ознайомитись з інформацією, яку подають у матеріалах. Майже у всіх публікаціях було вказано, за чиєї підтримки здійснювалася підготовка матеріалів. У двох випадках партнером виступило Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), тоді як у решті статей перевірка фейків здійснювалася в межах співпраці з Meta. Лише в одній статті автори не зазначили джерело підтримки. Цей матеріал, обсяг якого становить 20293 знаки без пробілів, має заголовок «Несвяткова історія: про що брехали українські політики у 2024 році?». Розгляньмо цей матеріал детальніше.

Авторки Анастасія Бродовська, Катерина Іонова та Анна Швець розбирають висловлювання українських політиків за 2024 рік. Аналіз їхніх публічних виступів виявив значну кількість маніпулятивних тверджень, спрямованих на формування суспільної думки щодо актуальних питань: війни, мобілізації, переговорів, енергетики та дерусифікації. Стосовно першого питання авторки проводять аналіз заяв президента України Володимира Зеленського та колишнього президента України Петра Порошенка. Авторки сходяться на тому, що участь Олега Татарова в обороні Києва чи дійсно Петро Порошенко теж стояв зі зброєю в руках, цього перевірити неможливо. Особливо щодо другого, адже він хоч і був присутнім у столиці 24 лютого 2022 року, діяльність Порошенка все ж таки стосувалася забезпечення 206 батальйону ТрО. Передання матеріальної допомоги є важливим елементом його внеску, проте це не свідчить про особисту участь у бойових діях.

Далі авторки аналізують хибні заяви, які стосуються мобілізації. Наприклад, Дмитро Разумков заявив, що законопроект №12076 започатковує мобілізацію жінок через обов'язковий військовий облік після проходження

базової військової підготовки. Проте аналіз положень законопроекту свідчить, що участь жінок у підготовці є добровільною, а взяття на військовий облік не зобов'язує їх до мобілізації. Чинне законодавство допускає залучення жінок до Сил оборони виключно за їхнім бажанням, навіть якщо вони є військовозобов'язаними. Немає свідчень про примусову мобілізацію жінок у практиці. Також авторки розібрали заяву нардепки Ольги Василевської-Смаглюк. За її словами, завдяки використанню програми «ЄПідтримка» влада виявляю ухилянтів. Однак принципи роботи програми свідчать про її соціальний характер. Для участі потрібна реєстрація через додаток «Дія» та відкриття рахунку в банку, але ця процедура не включає перевірки військового обліку. Дані, які передаються уряду, використовуються виключно для забезпечення функціонування програми національного кешбеку, а не для моніторингу мобілізаційного статусу громадян.

Політики також маніпулювали на темі переговорів. Заклики народних депутатів Артема Дмитрука та Євгенія Шевченка, які пропонували припинення війни «на будь-яких умовах», є прикладом такої маніпуляції. У їхніх висловлюваннях наголошувалося на необхідності дій з боку України, але ігнорувалася відповідальність російської сторони як ініціатора агресії. Такий підхід формує викривлене уявлення про природу конфлікту, фактично перекладаючи провину за його продовження на українське керівництво.

Коли після чергового обстрілу російською армією української енергетичної інфраструктури уряд підвищив тарифи на електроенергію для населення з 2,64 грн до 4,32 грн, деякі політики вийшли з критикою такого рішення. Утім, як зазначають авторки, за офіційними даними, собівартість виробництва електроенергії на АЕС із урахуванням ПДВ становить 1,7 грн/кВт·год, а кінцева вартість також включає витрати на транспортування, розподіл, постачання і податки. Отже, поточний тариф у 4,32 грн/кВт·год відображає комплексний підхід до формування ціни з урахуванням зазначених витрат [21].

У рамках дотримання етичних правил бачимо, що аналіз більшості заяв стосувався політиків партії Слуга народу. Проте цитати щодо енергетичної ситуації у країні взяті від представників інших політичних партій.

А перед цим матеріалом VoxCheck опублікував текст на 2806 знаків без пробілів із заголовком «Фейки щодо системи охорони здоров'я: з січня 2025 року безплатних медпослуг стане суттєво менше. Випуск №144». Відразу у другому абзаці авторка Анастасія Бродовська зазначає, за чієї підтримки виходить цей матеріал, що відповідає їхнім етичним правилам відкритого інформування про джерела фінансування. У її матеріалі усе пояснюється досить доступно, з посиланнями на першоджерела, щоб читачі самостійно могли переконатись у правоті слів авторки [21].

Отже, аналізуючи діяльність проєктів VoxCheck та VoxUkraine, можна дійти висновку, що їхня основна мета полягає у сприянні формуванню медіаграмотного суспільства. Вони з хірургічною точністю забезпечують ретельну перевірку фактів, залишають гіперпосилання на першоджерела, відкрито інформують про джерела фінансування та партнерства під час підготовки своїх матеріалів, що свідчить про їхню прозорість. Завдяки опублікованим матеріалам, аудиторія має змогу розвивати навички критичного мислення, що сприяє більш зваженому сприйняттю інформації, особливо у контексті публікацій у соціальних мережах.

РОЗДІЛ 3. РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

3.1. Оцінка інструментів штучного інтелекту для фактчекінгу

Фактчекінг – це процес перевірки достовірності інформації через пошук доказів і встановлення правдивості тверджень якоюсь компанією, спеціалізованою структурою чи окремою платформою. Попри високий рівень експертизи в аналізі дезінформації, одним із недоліків залишається недостатня швидкість реагування на інформаційні виклики. Технології виявлення дезінформації в мережі є ключовим інструментом у забезпеченні інформаційної безпеки. Саме штучний інтелект тепер відіграє важливу роль у швидкому розпізнаванні фейкових новин, маніпулятивного контенту та штучно створених акаунтів, цебто ботів, які поширюють недостовірну інформацію [8, С. 169-170].

Прогноз компанії Gartner передбачає зниження частки вебтрафіку з пошукових систем на 25% до 2026 року у зв'язку з поширенням інтелектуальних віртуальних агентів і чат-ботів на основі ШІ. Росс Хадженс із Siege Media зазначає, що трафік багатьох видавців може скоротитися на 10–20%, тоді як деякі компанії зазнають значного економічного удару. Але наша тема не про економіку. Очевидно, що через чат-боти користувачі не можуть переходити на безпосередньо першоджерела. Проте й у статтях від Google не завжди вказуються джерела походження інформації. За результатами дослідження, проведеного виданням «Куншт», встановлено, що алгоритми Google схильні просувати російську пропаганду серед користувачів із різних країн. Ця ситуація пояснюється популярністю таких ресурсів. Водночас користувач має можливість самостійно обирати джерела для аналізу, чого позбавлені запити до нейромереж, які надають вже готову відповідь без зазначення джерел інформації [16; 43]. Тож вже зараз повинні починатись обговорення стосовно того, як потрібно врегулювати роботу штучного інтелекту.

Враховуючи швидкість поширення чат-ботів слід оперативно реагувати на законне врегулювання штучного інтелекту. Бо незважаючи на популярність ШІ

серед працівників, більшість компаній досі не мають чітко визначених політик щодо їх використання. Спершу йшлося про повну заборону використання подібних інструментів через побоювання щодо конфіденційності, утім згодом компанії перейшли до більш гнучкого підходу, розробляючи внутрішні рішення та правила. Наприклад, Walmart створив внутрішній інструмент «Мій асистент», що забезпечує контрольоване використання ШІ, з одночасним моніторингом зовнішніх платформ для захисту корпоративних даних. Водночас, існує певний недолік. Власне через відсутність відкритого діалогу між працівниками та керівництвом щодо використання ШІ ускладнює оптимізацію робочих процесів та мінімізацію ризиків. Така стриманість працівників у відкритому інформуванні керівництва про використання ШІ пов'язана з побоюваннями щодо збільшення навантаження, ризику звільнення або втрати конкурентних переваг. За спостереженнями дослідників, це зумовлено бажанням працівників підтримувати ілюзію власної високої ефективності [63].

Європейський закон про штучний інтелект, що набув чинності у грудні 2023 року, формує нормативну базу для гармонізації правил розробки та використання ШІ у країнах ЄС. Основним принципом закону є оцінка ризиків, з якими можуть бути пов'язані системи ШІ, та їхнє відповідне регулювання. Класифікація ризиків є багаторівневою: від мінімального до неприйняттого рівня ризику. Системи мінімального ризику, наприклад, спам-фільтри чи відеоігри, не підпадають під обов'язкове регулювання, однак організації можуть добровільно дотримуватися кодексів поведінки, що сприяють етичному використанню технологій. Технології, які потрапляють у категорію специфічного ризику прозорості, вимагають забезпечення відповідного інформування користувачів. Наприклад, чат-боти повинні чітко повідомляти про свою автоматизовану природу, а створений ШІ контент має бути ідентифікований. Системи високого ризику, такі як медичні програми чи інструменти для відбору персоналу, повинні відповідати вимогам щодо мінімізації ризиків, забезпечення надійності даних, людського контролю та підзвітності. Технології, які несуть

неприйнятний ризик, заборонені через загрозу порушення основних прав людини. До них належать системи для маніпуляції або експлуатації вразливих груп населення, технології соціального скорингу, індивідуальна предиктивна поліція, масовий збір даних для створення баз облич, а також розпізнавання емоцій, якщо це не зумовлено медичними чи безпековими причинами. Забороняється також біометрична категоризація осіб для визначення їхніх чутливих характеристик, таких як раса чи політичні переконання. Використання технологій дистанційної біометричної ідентифікації у реальному часі в громадських місцях допускається лише за суворо визначених умов [67].

Європейська комісія отримує право накладати штрафи на компанії, які порушують вимоги законодавства, до 35 мільйонів євро або 7% від їхнього річного глобального доходу. Для малих і середніх підприємств, включаючи стартапи, передбачено знижені ставки штрафів, а також врахування їхніх економічних інтересів та життєздатності. Нове регулювання має значний вплив на фізичних та юридичних осіб, які займаються розробкою, використанням або продажем систем штучного інтелекту в межах Європейського Союзу. Деякі системи штучного інтелекту забороняються повністю, тоді як на нейромережі загального призначення (General Purpose AI, GPAI) накладаються суворі вимоги. Серед ключових положень – дотримання законодавства ЄС про авторське право, забезпечення прозорості щодо методів навчання моделей, регулярне тестування їхньої ефективності та гарантування кібербезпеки. Основними цілями законодавства є сприяння розвитку штучного інтелекту, інвестицій та інновацій через створення правової визначеності, а також мінімізація ризиків, пов'язаних із використанням цих технологій. Нововведення також спрямовані на посилення впливу ЄС у встановленні глобальних стандартів у сфері штучного інтелекту. Згідно зі статтею 1 документа, встановлюються єдині правила щодо виведення на ринок, введення в експлуатацію та використання систем штучного інтелекту; заборони на певні практики у сфері ШІ; спеціальні вимоги до високоризикових систем і зобов'язання для операторів таких технологій; регламент для систем ШІ,

які взаємодіють із людьми, виконують розпізнавання емоцій, біометричну категоризацію або створюють та обробляють візуальний, аудіо- чи відеоконтент. Закон також передбачає правила моніторингу ринку та здійснення нагляду [59].

У країнах англосаксонської правової системи поширеним є підхід, згідно з яким штучний інтелект не може бути суб'єктом прав інтелектуальної власності, оскільки такі права можуть належати виключно людині. У Сполучених Штатах цей принцип набув широкого визнання після розгляду судової справи «Наруто проти Девіда Джона Слейтера» у місті Сан-Франциско. У зазначеній справі обговорювалося авторське право на селфі, зроблене мавпою на ім'я Наруто. Організація із захисту прав тварин PETA (People for the Ethical Treatment of Animals) подала позов в інтересах тварини, однак суд першої інстанції та апеляційний суд одностайно постановили, що, незважаючи на законодавчі норми щодо захисту прав тварин, тварини не можуть володіти правами інтелектуальної власності чи звертатися до суду для їх захисту. Відповідно, аналогічний принцип застосовується і до штучного інтелекту, позбавляючи його можливості бути суб'єктом таких прав [46].

Без тіні сумніву можна говорити про те, що ЄС започаткував глобальну конкуренцію у сфері регулювання ШІ. У Штатах почали активно обговорюють необхідність регулювання ШІ, хоч там традиційно надається перевага мінімальному регуляторному втручання в бізнес. Наприклад, Сем Альтман, директор OpenAI, закликав до прискорення ухвалення законодавства, здатного мінімізувати потенційні загрози від цієї технології. У Каліфорнії, центрі технологічної інновацій, було запропоновано законопроект SB 1047, спрямований на управління ризиками, пов'язаними зі ШІ. Проте його жорсткі положення, включаючи кримінальну відповідальність для менеджменту, викликали критику з боку бізнесу та експертів. Після пом'якшення законопроекту його все одно було ветовано губернатором штату, який наголосив на необхідності емпірично обґрунтованого підходу до регулювання. На

федеральному рівні робота над регулюванням триває. Указ президента Байдена 2023 року та "Білль про права у сфері ШІ" заклали основу для підзвітного використання технології. Водночас майбутні політичні рішення можуть значною мірою залежати від впливу Ілона Маска, який давно виступає за регулювання ШІ, а також від позиції Дональда Трампа, орієнтованого на стимулювання інновацій та мінімізацію втручання у бізнес. Суттєву роль також відіграють відносини США з Китаєм, де технологічне протистояння в сфері ШІ набуває стратегічного значення. Тоді як у Великій Британії законодавство передбачає, що права інтелектуальної власності на об'єкти, створені машинами, належать особі, яка здійснила необхідні заходи для створення цих об'єктів [28; 18].

В Україні доступ до чат-бота Chat-GPT з'явилась 18 лютого 2023 року. Відповідно до чинного українського законодавства, автором вважається фізична особа, яка створила твір завдяки своїй творчій праці. Таким чином, первинні авторські права належать виключно такій фізичній особі. Проте наразі залишається невирішеним питання визначення авторства у випадках, коли твори створюються із використанням штучного інтелекту. Зокрема, дискусії стосуються того, чи слід визнавати автором розробника програми, чи користувача, який задав завдання для виконання. У межах вирішення цієї проблеми пропонуються два основні підходи: передача таких прав людині, яка брала участь у процесі створення чогось за допомогою штучного інтелекту або визнання подібних творів суспільним надбанням. Проте останній підхід може мати негативний вплив на інноваційний розвиток, оскільки перешкоджатиме компаніям, які інвестують у створення штучного інтелекту, отримувати економічні вигоди [28; 88].

Тому ми погоджуємось з думкою Анастасії Клян, яка зазначає, що такі аспекти зазвичай вирішуються в межах договорів купівлі-продажу програмного забезпечення або угод користувача, які передбачають регулювання питань авторства, виходячи з принципу *pacta sunt servanda* (договори повинні

виконуватися). Попри законодавчу невизначеність, авторські права на об'єкти, створені штучним інтелектом, зазвичай не створюють серйозних проблем. Згідно з однією точкою зору, автором є розробник програми. Інший підхід визнає автором користувача, який сформулював запит для створення твору. Проте стверджувати, що користувач, який не доклав творчих зусиль до створення твору, може вважатися його автором, здається суперечливим. Така позиція призвела б до знецінення самої сутності авторського права, заснованого на інтелектуальній діяльності. Окремого аналізу потребує питання відповідальності за зміст текстів, створених за допомогою Chat-GPT. Розробники зазначають, що недоліками цієї технології є залежність текстів від джерел, використаних для навчання моделі, а також відсутність етичної оцінки змісту. Як наслідок, згенеровані тексти можуть містити інформацію, що шкодить честі, гідності або діловій репутації, як осіб, згаданих у тексті, так і тих, хто використовує цей інструмент без попередньої перевірки. Відтак, невирішеним залишається питання щодо суб'єкта юридичної відповідальності за шкоду, спричинену такими текстами [46]. Отже, український закон щодо врегулювання штучного інтелекту ще потребує виправлення, орієнтованого на той, що прийняли в Європейському Союзі.

Питання правового врегулювання штучного інтелекту може залишатися відкритим протягом тривалого часу, незважаючи на те, що такі технології вже активно використовуються. З огляду на ризики дезінформації, висвітлені в першому розділі, особливо важливим є правильне формулювання запитів до чат-ботів. Розберімо це детальніше: prompt (або запит) у взаємодії з моделями ШІ, зокрема Chat-GPT, є інструкцією, що визначає характер і зміст генерованої відповіді. Якість запиту безпосередньо впливає на релевантність і корисність отриманого результату. Для досягнення релевантного результату користувачам Сергій Саута надає певні рекомендації. Він пропонує підхід оперативної інженерії, що передбачає створення точних, структурованих запитів, які враховують чіткий намір (чітко сформульоване завдання), контекст (зазначення обставин або сфери застосування), індивідуальність (запит щодо стилю або тону

відповіді) та відповідні дані (наприклад, приклади чи специфікації). Для структурованої відповіді можна використовувати модель PAS (Problem, Agitation, Solution), що акцентує на проблемі, її важливості та пропонує вирішення. Крім того, зважаючи на обмеження контекстного вікна (до 8000 слів для GPT-4) рекомендується уникати надмірно великих завдань, розподіляючи їх на окремі етапи [81].

Ігор Пилипів рекомендує застосовувати практику створення «саммарі», тобто стислих звітів або коротких описів, для роботи з великими текстами. В умовах обмеженого часу така стратегія є особливо актуальною, адже вона дозволяє сконцентруватися на основних ідеях без необхідності опрацювання всього матеріалу. Застосування чат-ботів значно спрощує цей процес, включаючи такі етапи: підготовка документа, його завантаження до системи штучного інтелекту, формулювання запиту, оцінка отриманих тез і подальша їх деталізація. Ефективність процесу забезпечується вибором коректного формату файлу (наприклад, PDF, DOCX, TXT) та чіткою постановкою задачі. Зокрема, можна попросити чат-бот створити короткий огляд основних ідей документа, сформулювати перелік ключових тез і тем, або визначити бажаний обсяг відповіді. У разі потреби необхідно уточнити кількість необхідних тез. Подальший етап включає уважний аналіз отриманих тез, перевірку їх відповідності основним ідеям документа та коригування загальних формулювань. Оскільки моделі штучного інтелекту можуть допускати помилки, критичний підхід до отриманих результатів є обов'язковим. За необхідності можна запросити від системи більш детальний аналіз окремих тез [69].

Ми погоджуємось з Максимом Ковтуном стосовно того, що якість відповідей від штучного інтелекту залежить від формулювання запитів, що йому надаються, тому нечіткі або двозначні формулювання можуть призвести до невідповідних або неповних відповідей. Це пояснюється тим, що ШІ не має інформації про контекст завдання, мету запиту чи очікуваний результат, якщо ці дані не надано у вигляді чітко сформульованого тексту. Запит повинен бути

зрозумілим, лаконічним і позбавленим двозначностей. Чіткість і конкретика формулювань також підкреслюються Богданом Погасієм, Global Head of Modern Development компанії Ciklum. Він зазначає, що промпт має уникати розмитих фраз і включати всі необхідні деталі, зокрема контекст. Наприклад, замість загального питання «Як доглядати за рослинами?» слід використовувати деталізоване формулювання, як-от «Як правильно доглядати за орхідеєю у квартирі, щоб вона цвіла довше?». Контекст має вирішальне значення для зменшення ймовірності двозначного тлумачення.

Міміношвілі Е., керівник відділу машинного навчання ЕРАМ, ілюструє це різницею між загальним питанням «Як написати заяву?» і уточненим запитом «Як написати заяву на відпустку власним коштом для роботодавця?». Ще одним важливим компонентом промпту є вказівка на очікуваний формат відповіді. Якщо користувач бажає отримати список, інструкцію чи пояснення, це слід зазначити. Наприклад, уточнення у запиті «Як приготувати борщ? Надайте покроковий рецепт із зазначенням інгредієнтів і часу приготування» допоможе отримати точнішу відповідь. Запитання, що поєднують кілька різних завдань, можуть знизити якість отриманих результатів. Наприклад, формулювання «Як відстежувати продуктивність і покращити комунікацію в команді?» об'єднує два запити, що може призвести до неповної відповіді. Підхід до взаємодії зі штучним інтелектом можна порівняти з інструктажем для молодшого співробітника, зауважує Максим Ковтун. Користувачам слід розглядати процес як діалог, у якому необхідно поступово надавати інформацію та уточнювати результати [66].

Також штучний інтелект демонструє ефективність у підтримці творчих процесів, надаючи користувачам можливість швидко отримувати варіанти ідей або вдосконалювати наявний матеріал. Інструмент також слугує корисним джерелом рекомендацій. Наприклад, його можна залучити для складання списків фільмів відповідного жанру, добору літератури для спеціалізованого дослідження або створення дописів для соціальних мережах. Проте варто зазначити, що створення якісного тексту може потребувати кількох спроб, а

чіткіші вказівки користувача здатні покращити кінцевий результат. Незважаючи на високу продуктивність, система часом допускає неточності, що підкреслює важливість перевірки й доопрацювання згенерованого контенту [64]. Отже нейромережі, як інструмент верифікації, особливо що стосується великих текстів, на зразок досліджень, не є найкращим засобом у цій сфері. Навіть навпаки, від них більше шкоди для користувачів, які не звикли перевіряти інформацію.

Та все ж, штучний інтелект можна і необхідно застосовувати для фактчекінгу й боротьби з дезінформацією. Так, наприклад, DetectorMedia активно використовує технології машинного навчання та штучного інтелекту для глибокого аналізу інформації з метою виявлення певних патернів, завдяки чому потім можна буде спрогнозувати майбутні інформаційні кампанії Кремля. Спільно з LetsData, українською компанією, яка спеціалізується на розробці технологій ШІ, проводиться моніторинг інформаційного поля та документування дезінформаційної активності Росії у понад 30 країнах у режимі реального часу. Станом на 12 квітня 2023 року, на 412-й день масштабного військового конфлікту, було зафіксовано такі результати: 1300 фейкових повідомлень, 456 маніпуляцій, 464 пропагандистські меседжі та 297 фактів їх викриття. За даними, зібраними з 24 лютого по грудень 2022 року, не було виявлено жодного дня без зафіксованого випадку поширення фейку або маніпуляції з боку Москви [62, С. 598-599].

У процесі виконання професійних завдань дипломати теж все частіше звертаються до інструментів штучного інтелекту. Приміром, для аналізу візуальних матеріалів на зразок фотографій та навіть відео. Сучасні технології штучного інтелекту дозволяють автоматизувати процес аналізу, що своєю чергою полегшує ідентифікацію їх автентичності, класифікацію за змістом і створення колекцій на основі визначених міток, а також отримання додаткових відомостей, таких як географічні координати. Особливої уваги заслуговує розпізнавання текстів на зображеннях, що сьогодні виконується за допомогою мобільних пристроїв, замінюючи стаціонарні сканери. Тим часом технології, розроблені

компанією ABBYY, як-от FineReader, залишаються асоційованими з державою-агресором, попри офіційне позиціонування компанії як американської (головний офіс розташований у м. Мілпітас, штат Каліфорнія). Водночас сучасні цифрові платформи, такі як Google Cloud Vision API, належить до технологій комп'ютерного зору, цебто такої, що створює завдяки штучному інтелекту імітацію людського зору, а також здатна зберігати певний обсяг інформації в пам'яті та аналізувати цю інформацію. Ці платформи забезпечують дипломату з ідентифікацією об'єктів на фото (Label Detection), розпізнавання облич та аналізу емоцій (Facial Detection) визначення геолокації знімка (Facial Detection), та найбазовіше - це оптично розпізнає текст (OCR) [25, С. 50].

Автоматизовані системи моніторингу, засновані на технологіях ШІ, дозволяють відстежувати соціальні мережі в режимі реального часу, виявляти джерела дезінформації та блокувати шкідливі облікові записи. Додатково, застосування криптографічних методів і захисту інфраструктури запобігає кібератакам, спрямованим на поширення дезінформації. Інтеграція цих технологій сприяє створенню безпечного інформаційного простору, який мінімізує вплив дезінформаційних загроз [8, С. 170].

На думку Просяника О.П. і Головні штучний інтелект є найефективнішим інструментом для виявлення недостовірної інформації в новинах. Архітектура програмного забезпечення, заснована на моделі довгої короткочасної пам'яті (LSTM), дозволяє аналізувати послідовність слів, словосполучення й речення, цебто проводити аналіз природної мови, щоб виявити достовірність поданого тексту. процесі аналізу використовуються ключові елементи тексту, такі як заголовки чи ключові слова, що формують вибірку для класифікації новин на достовірні й недостовірні [77, С.83-84].

Для вирішення проблеми швидкого поширення дезінформації, про яку згадувалось у другому розділі, пропонується використовувати штучний інтелект. Бо він здатен аналізувати у декілька разів більший обсяг інформації, а також

зробити цей процес, перевірки інформації тобто, автоматизованим. Через відсутність власних упереджень чи будь-яких інших суб'єктивних думок ШІ забезпечує об'єктивний аналіз інформації на основі алгоритмічних критеріїв. Використання технологій обробки природної мови (Natural Language Processing, NLP) допоможе ШІ розуміти людську мову, що своєю чергою, знову ж таки, автоматизує процес обробки інформації. Це також надає можливість сортувати й категоризувати новин, ідентифікувати тематичні зв'язки та зрештою оцінювати емоційний зміст повідомлень [77, С.83-84].

Відтак, це полегшить роботу з розпізнавання ботів. Ба навіть певну автоматизовану роботу в мережі, а згодом і блокування. Алгоритми для виявлення шкідливого контенту та підозрілої поведінки в онлайн-просторі мають обмежену ефективність і не гарантують абсолютної точності. Їх недоліки можуть призводити до помилкової класифікації безпечної активності як небезпечної, що, у свою чергу, загрожує порушенням прав людини, включаючи свободу слова. Ця проблема набула особливої гостроти в умовах сучасної інформаційної війни, коли функціонування таких алгоритмів у соціальних мережах може стати перепорою для поширення правдивої інформації про події в Україні [92, С. 391-392].

Федоренко С.Ю та Синицина Ю.П додають, що штучний інтелект є важливим інструментом для моніторингу соціальних мереж, де він аналізує мільйони повідомлень, ідентифікуючи підозрілі теми, теги або посилання, а також визначає рівень популярності дезінформаційних матеріалів. ШІ також може виявляти deepfake контент, цебто підроблені відеоматеріали, аудіо та зображення, шляхом аналізу розбіжностей між оригінальними та зміненими даними. Попри ці переваги, використання штучного інтелекту супроводжується певними викликами, серед яких етичні аспекти, ризики помилкового класифікування та питання захисту даних. Менше з тим, практичне застосування ШІ вже охоплює напрями роботи Національної поліції. Зокрема, він використовується для прогнозування злочинності шляхом аналізу великих

обсягів даних, виявлення закономірностей, тенденцій та визначення зон ризику. Системи розпізнавання обличчя на основі ШІ сприяють ідентифікації осіб на фото- та відеоматеріалах, що є важливим у процесі розслідування злочинів. Аналіз текстів і контексту дає змогу виявляти суперечливі факти, недостовірні джерела та дезінформацію. Крім того, співпраця з журналістами та фактчекерами, підтримана штучним інтелектом, підвищує точність перевірки інформації та протидії дезінформації [80, С. 161].

Штучний інтелект здатний підтримувати процес перевірки фактів на різних етапах верифікації. Це охоплює моніторинг, ідентифікацію та визначення пріоритетності контенту, що підлягає перевірці; оцінку можливості перевірки тверджень і визначення тем із високою актуальністю; пошук раніше проведених перевірок за схожими запитамі; збір і аналіз даних для подальшої роботи; напівавтоматичну класифікацію матеріалів за категоріями, такими як містифікація, оманливий контент або неправдивий контекст; поширення результатів перевірок та оптимізацію процесу документування висновків. Збір та аналіз даних у межах таких систем також відкривають перспективи створення персоналізованих рекомендаційних механізмів, які надаватимуть користувачам інформацію лише з надійних джерел і мінімізують взаємодію з дезінформаційним контентом [14, С. 275].

Раніше згаданий проєкт VoxCheck застосовує штучний інтелект для перевірки дезінформації. Завдяки програмі Third-Party Fact-Checking Meta команда VoxCheck отримала спеціалізований інструментарій для виявлення та спростування недостовірної або маніпулятивної інформації у соціальних мережах Facebook та Instagram. Механіка наступна: ШІ шукає публікації, що містять аналогічний контент, включаючи текст, зображення, відео або посилання на сторонні джерела. Виявлені матеріали позначаються відповідним спростуванням, підготовленим командою фактчекерів. Після цього в таких публікаціях відображається посилання на їхній фактчек [68].

3.2. Результати використання інструментів штучного інтелекту для розвитку медіаграмотності

Медіаграмотність охоплює набір компетентностей, які дозволяють людині усвідомлено брати участь у житті сучасного медійного суспільства. Згідно з моделлю *Mediawijzer.net*, вона поділяється на чотири ключові групи: розуміння, використання, комунікація та стратегія. Розуміння: передбачає усвідомлення впливу медіа на суспільство, механізмів створення контенту та забарвлюють реальність через різні медіа. Використання: фокусується на технічних навичках роботи з медіаобладнанням і додатками, а також на вмінні орієнтуватися в цифрових середовищах. Комунікація: включає здатність ефективно знаходити, аналізувати, створювати та розповсюджувати інформацію, адаптуючи її до аудиторії. Стратегія: стосується роздумів щодо власного споживання медіа та використання їх для досягнення особистих і професійних цілей за допомогою мас-медіа. Розроблена модель не є статичною, її адаптують відповідно до швидких змін у світі медіа. Основна мета медіаграмотності полягає в оптимізації використання медіа для реалізації індивідуальних завдань, забезпечуючи критичний підхід до інформації та зберігаючи баланс між використанням медіа й реальними потребами [3].

Як каже Ольга Кравченко — керівниця Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр» — штучний інтелект може стати союзником для кожного з нас. Вже зараз ШІ став повсякденною річчю, оскільки відомо багато випадків того, що ШІ дав відповідь на питання, створив бізнес-план, написав текст для соцмереж, переклав статтю, замінив друга або навіть робітника, врешті-решт написав домашнє завдання. Проте ця технологія породжує низку проблем. Наскільки достовірно подає інформацію штучний інтелект? Наприклад, пошукова система Bing Search, розроблена Microsoft не завжди розміщує найновіші статті вгорі своїх результатів пошуку, і вона має тенденцію показувати старіший контент. Відповідно актуальність тієї інформації, яку видає ШІ від

Microsoft, під питанням. Тому ніхто не застрахований від дезінформації. Адже генерувати помилкові або неповні дані без посилань на джерела – звичайна річ для нейромереж. Їм не можна сліпо довіряти [60; 79].

Розглянемо типовий сценарій, коли журналіст, перевантажений роботою, вирішує використати ШІ для написання статті. Він задає чат-боту відповідний запит і отримує готовий текст. Не маючи достатньо часу на ретельну перевірку, журналіст відправляє статтю своєму редактору. Через великий обсяг інформації, який перевіряє редактор, він може пропустити певні фактологічні помилки й неточності, зроблені штучним інтелектом. Потім цей доробок разом з помилками йде до публікації. Аудиторія знаходить помилки і вказує на них, через що редакція втрачає довіру від читачів. Процес перевірки інформації є досить складним і трудомістким. Він вимагає від журналіста значних зусиль та часу. У процесі перевірки достовірності отриманої інформації та її верифікації користувачам доцільно здійснювати пошук відповідних наукових публікацій. Або для більш доступного рівня розуміння теми можна звертатися до статей у науково-популярних медіа, які зазвичай подають складні питання у спрощеній формі. Також важливим етапом є перевірка компетентності авторів. Користувачі не мають достатньо часу чи енергії для здійснення цієї ретельної перевірки, що, в свою чергу, призводить до поширення ненадійної або неточної інформації. А відтак, до зниження медіаграмотності. Отже, технології, мали б підштовхувати людство до розвитку. А натомість результати тільки погіршуються.

Сучасне суспільство, з огляду на швидкий розвиток цифрових технологій, сприймає інформацію переважно через мобільні пристрої та комп'ютери. Кількість інформації, яку люди щодня отримують, неспівмірна з тим, що отримували наші предки. З огляду на це, розвиток медіаграмотності, здатності критично оцінювати та обробляти отриману інформацію, стає не лише корисною, але й необхідною навичкою для кожної людини. Що має бути однією з пріоритетних стратегій держави? Сприяти інтеграції медіаграмотності в освітній

процес. В Україні вже запроваджено низку важливих заходів на зразок щорічного проведення Всеукраїнського уроку єдності, Національного тесту з медіаграмотності, конкурсу учнівських відеосюжетів «Репортер», відзначення Глобального тижня медіаграмотності у співпраці з низкою медійних та дослідницьких українських громадських організацій, що розвивали медіаграмотність упродовж попереднього десятиліття.

Загалом розвиток медіаграмотності на індивідуальному рівні є важливим кроком до створення більш відповідальної та критично налаштованої аудиторії. Для підвищення рівня медіаграмотності необхідно використовувати доступні онлайн-ресурси та курси. Наприклад, проєкт з медіаграмотності Міністерства культури та інформаційної політики України «Фільтр» або курси від «Prometheus» і «EdEra». Додатково можна переглянути мінісеріал з медіаграмотності «Як захиститися від фейків і дезінформації» на національній освітній платформі «Дія.Освіта». Насамкінець рекомендуємо відвідувати вебінари й лекції, присвячені темі медіаграмотності. Звичайно, важливо потім отримані теоретичні знання застосовувати на практиці й закликати аналітично мислити інших [79, С. 70-73].

Команда видання The Village Україна для розвитку медіаграмотності рекомендує десять сервісів та інструментів. Перший з них — посібник «Ре-візія історії: російська історична пропаганда та Україна», в якому представлено ґрунтовне дослідження наративів російської історичної пропаганди щодо України. У ньому подано відповіді на ключові пропагандистські твердження з коментарями експертів-істориків, зокрема Ярослава Грицака. 2. Тест Nations Against Disinformation на стійкість до дезінформації. 3. Посібник із медіаграмотності «10 порад для захисту від інформаційних маніпуляцій». 4. Відеолекції з викриття інформаційних маніпуляцій. 5. Бот «Перевірка». Інструмент, розроблений харківською медіаплатформою Gwara Media, дозволяє перевіряти новини на наявність фейків. 6. База «Kremlin's Voice». Ресурс містить

інформацію про російських пропагандистів, діяльність яких пов'язана з інформаційною підтримкою військової агресії РФ проти України. 7. Сайт «Книга пам'яті». Онлайн-ресурс документує реальні історії свідків і жертв російських воєнних злочинів в Україні, включаючи депортації, тортури та масові поховання. 8. Онлайн-курс «Новинна грамотність». 9. Медіаресурс «По той бік путінської брехні». І насамкінець видання рекомендує читати «Хроніки дезінформації» від Детектор медіа, які у режимі реального часу відстежують та розвінчують пропагандистські наративи й меседжі, що поширюються Росією в контексті її військової агресії проти України [6].

Громадські ж організації рекомендують інші інструменти для розвитку медіаграмотності. До прикладу візьмімо Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), яке започаткувало медійну програму в Україні, спрямовану на протидію дезінформації, розвиток стійкості до неї та підвищення рівня медіаграмотності. Також про вже втілені проекти говорив програмний директор «Інтерньюз-Україна» Андрій Кулаков. Він говорив про наступні проекти: «Ревізія історії»: аналіз російської історичної пропаганди щодо України та публікація відповідей українських істориків; «Антибот»: навчальні курси та посібники для викриття маніпуляцій в інформаційному просторі; Регіональні клуби медіаграмотності: тренінги для громад із залученням місцевих експертів; Інтерактивні проекти («Пропагандаріум», «Артіфейк»): використання мистецьких та цифрових інструментів для популяризації медіаграмотності. Своєю чергою Міністерство освіти і науки України активно інтегрує практики медіаграмотності у державні стандарти базової середньої освіти. Ові стандарти акцентують увагу на необхідності медіаосвітніх практик, зокрема для учнів і вчителів, які перебували в умовах окупації. А менеджерка медіаосвітніх програм Академії української преси Оксана Волошенюк підкреслює значення історичної та громадянської освіти як інструментів формування критичного мислення. Серед ключових проектів Академії української преси є: «Тулбокс для вчителів» — методичний посібник із вправами та заняттями для впровадження

медіаграмотності в освітній процес; Онлайн-курс із фейкології для підлітків — 18 коротких уроків із практичними рекомендаціями щодо розпізнавання фейків; Розділ із медіаграмотності в підручнику громадянської освіти — включення 30 сторінок відповідного контенту в підручник для 10 класу; Комікс «Ми скоро повернемося» — медіаосвітнє видання, що у художній формі ілюструє наслідки вимушеної міграції та сприяє розвитку навичок критичного мислення серед дітей [20].

З 2019 року студенти Львівського національного університету імені Івана Франка мають змогу вивчати медіаграмотність як окрему навчальну дисципліну. Основна мета цього курсу полягає у формуванні базових теоретичних знань із медіаграмотності та розвитку практичних навичок їх застосування для вирішення суспільних потреб. Зокрема, це стосується ознайомлення з особливостями функціонування сучасної інформаційної екосистеми, аналізу ролі медіа у суспільстві, здатності відокремлювати факти від суджень, ідентифікувати фейкову інформацію, здійснювати критичний аналіз журналістських матеріалів, а також розпізнавати та протидіяти пропаганді й дезінформації. Курс із медіаграмотності органічно інтегрується в навчальні програми інших дисциплін факультету журналістики. Наприклад, у межах курсу «Теорія та методика журналістської творчості», який вивчається студентами протягом трьох років. А питання медіаграмотності розглядаються у зв'язці з етичними нормами журналістики, особливостями інформаційних жанрів, взаємодією медіа з аудиторією, а також у контексті аналізу явища кола наближених інтересів. Подібної схеми дотримується Військовий коледж сержантського складу Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. Там впроваджуються курси медіаграмотності, які спрямовані на формування здатності курсантів аналізувати інформацію та вибирати якісні джерела. Основна увага приділяється вивченню принципів фактчекінгу, розпізнаванню інформаційних маніпуляцій, а також розвитку навичок інформаційної гігієни та самоаналізу. Особлива увага приділяється таким аспектам, як регулювання часу,

проведеного в інтернеті, ретельний вибір джерел інформації, контроль емоційної реакції та управління увагою [72; 51].

На політичному рівні теж взяли за розвиток медіаграмотності й тому у червні 2024 року Міністерством культури та інформаційної політики України було представлено Стратегію з розвитку медіаграмотності до 2026 року. Деякі з проєктів, які вже реалізовані, були згадані у цьому доробку трохи вище. Проте в цілому реалізація стратегії стикається з низкою викликів, зумовлених сучасними умовами інформаційного протистояння. Основною загрозою є постійна поява нових інструментів інформаційного впливу, зокрема з боку Росії, що вимагає оперативної адаптації підходів та підвищення обізнаності населення. Додатково, недостатня кількість системних ініціатив та освітніх програм ускладнює формування необхідних компетенцій серед широкої аудиторії, особливо вразливих груп, таких як населення старшого віку чи мешканці віддалених регіонів. Важливим аспектом є психоемоційний стан суспільства, що впливає на ефективність просвітницьких програм. Викликом також виступає дефіцит системних досліджень, спрямованих на оцінювання рівня медіаграмотності та аналізу аудиторій, що перешкоджає адаптації освітніх ініціатив до реальних потреб. Технологічні виклики, включно з поширенням генеративного штучного інтелекту, створюють додаткову загрозу для достовірності інформації, вимагаючи інтеграції ШІ-грамотності в загальний освітній контекст. Власне про це й поговоримо далі [73].

Професорка інженерних наук Оклендського університету Оклі Б. стверджує, що середній рівень інтелектуального розвитку людства зменшується протягом останніх п'яти десятиліть. Цей феномен зумовлений залежністю від технологій. Наприклад, від калькуляторів і систем ШІ. Такий підхід до інформації, що передбачає відмову від її запам'ятовування через доступність, є хибним і може призвести до негативних наслідків. На думку Оклі Б., люди, які активно навчаються, використовуючи ШІ як допоміжний інструмент, мають

конкурентні переваги. Оклі Б. виділяє два механізми формування пам'яті: усвідомлений (через гіпокамп) та неусвідомлений (через базальні ганглії). Гіпокамп відповідає за перенесення інформації з короткочасної пам'яті. Цей механізм діє, коли людина свідомо вирішує когнітивні задачі, наприклад, математичні проблеми. Базальні ганглії забезпечують автоматизацію навичок через повторення. У процесі оволодіння такими навичками кожна дія оцінюється за її результативністю, що сприяє зміцненню або послабленню відповідних нейронних зв'язків. Цей підхід аналогічний до процесів навчання мовних моделей ШІ. Для них слова представлені у вигляді математичних векторів, які відображають їхні семантичні відносини. ШІ оптимізується шляхом поступового покращення прогнозування наступних слів у тексті [55].

Звичайно використання штучного інтелекту для розвитку медіаграмотності має свої недоліки. Зокрема, надмірне використання технологій може призводити до зниження рівня аналітичного мислення і самостійної обробки інформації здобувачами. Крім того, необмежений доступ до ШІ, особливо для осіб молодшого віку, може сприяти формуванню викривлених уявлень про навколишній світ через недостатню вікову адаптацію контенту. Проте є й свої переваги. По-перше, інтерактивні можливості ШІ сприяють актуалізації знань завдяки використанню інтерактивних вправ і візуалізацій. По-друге, універсальний доступ до технологій ШІ забезпечує можливість використання інструментів незалежно від місця перебування чи освітніх потреб здобувачів, включаючи осіб із особливими потребами. По-третє, ШІ сприяє індивідуалізації навчання шляхом адаптації завдань і матеріалів до рівня знань та потреб учасників освітнього процесу [87, С. 310].

Ефективне засвоєння нових знань також може бути досягнуто завдяки використанню метафор. Опора на знайомі концепції полегшує процес запам'ятовування нової інформації. Наприклад, уявлення про те, як тече вода, сформоване у ранньому віці, пояснює принцип потоку електричного струму.

Ефективним підходом є запит до мовної моделі щодо створення кількох варіантів метафор. Необхідно лишень надавати контекст або додаткової інформації про користувача, що враховують специфіку його знань і досвіду. Окрім створення метафор, штучний інтелект може бути використаний для покращення запам'ятовування. Зокрема, платформа iDoRecall дозволяє завантажувати навчальні матеріали у різних форматах на зразок Word, PowerPoint, PDF, зображень, відео чи аудіо, а потім використовувати функціонал ШІ для створення запитань до користувача. Ці запитання можуть бути прив'язані до конкретного абзацу, факту чи терміну, що забезпечує точкове опрацювання інформації та її ефективне засвоєння. Експериментування з форматами запитів і їх аналіз сприяють розвитку критичного мислення та оптимізації результатів. Враховуючи можливі обмеження мовних моделей ШІ щодо розуміння контексту або специфіки тексту, користувачам рекомендується порівнювати автоматично створені саммарі із власним аналізом [55].

Наостанок додамо рекомендацію стосовно того, як штучний інтелект може покращити медіаграмотність за допомогою користувачів. У соціальній мережі X (раніше — Twitter) відносно нещодавно з'явилась функція Community Notes ("Примітки спільноти"). Принцип її роботи полягає в тому, що спільнота, цебто користувачі соцмережі, самі вирішуватимуть, які публікації вводять в оману та потребують додаткового контексту. Навіть компанія Meta оголосила про зміну того, як модерується контент у її соцмережах: Facebook, Instagram, Threads. Тому там планується створити подібний інструмент верифікації. На нашу думку, це слід впровадити якнайшвидше через масштабність поширення фейкових публікацій, особливо у Facebook. Гортаючи стрічку користувачі постійно натикаються на різні фото людей з дивними виразами обличчя, згенеровані штучним інтелектом і написами, на зразок «я вигризла це в дереві з великою любов'ю, але мені сумно, бо нікому не сподобалось» чи «мені сьогодні 39, але мені сумно, бо мене ніхто не привітав з днем народження».

Оскільки люди постійно використовують соцмережі, вони будуть робити примітки стосовно сумнівних публікацій. Звичайно вони повинні вказувати що саме турбує користувачів в тому чи іншому дописі та що потрібно виправити, залишаючи при цьому посилання на достовірні джерела.

Пропонується те ж саме зробити з відповідями від чат-ботів. Відтак, користувачі матимуть змогу оцінювати відповідь штучного інтелекту. Користувачі зможуть власноруч вчити штучний інтелект давати кращі відповіді. Проте тут є свій нюанс: недобросовісні люди, організації чи навіть країни можуть витратити купу грошей на сфабрикування відповідей чи оцінки цих відповідей (усі переваги й недоліки використання ШІ див. табл. 3.1). Хоча подібної тенденції у соцмережі X за нашими спостереженнями не було. Проте відкидати таку можливість не слід, заради об'єктивності. В будь-якому разі, вихід навіть з подібної ситуації є. Необхідно залучити усі відомі фактчекерські організації та проєкти. Тобто вони будуть гарантом оцінки якості тієї чи іншої відповіді від чат-боту. Також доречно залучити наукові організації, людей пов'язаних з історією та з будь-яких інших сфер. У такому випадку відповіді чат-ботів треба буде поділити на певні групи: те, що стосується історичних фактів, буде перевіряти група пов'язана з історією; відповіді з чат-ботів на тему політики чи війн відповідно перевірятимуть фактчекери. Як тільки біля готової відповіді від штучного інтелекту стоятиме оцінка довірених експертів, люди можуть довіряти цій інформації. І навпаки, при відсутності цієї оцінки ставитись скептично до відповіді на запит до ШІ.

Для найкращого ефекту необхідно об'єднати оцінки експертів та оцінки користувачів соцмереж. При цьому люди, які робитимуть запит чат-боту й бачитимуть оцінку від експертів повинні мати можливість перевірити склад тієї чи іншої групи людей, які займатимуться перевіркою відповідей. Інакше не можливо буде перевірити бекграунд цих людей і запевнитись в тому, що вони не відпрацьовують на чийсь кошти й не намагаються спотворити усе.

Таблиця 3. 1 Переваги й недоліки використання штучного інтелекту у розвитку медіаграмотності

Переваги	Недоліки
Швидко надає відповіді на запити	Потребує перевірки відповідей
Адаптує завдання під рівень знань людини	Може сформувати викривлене уявлення про світ
Допомагає запам'ятовувати інформацію	Надає неповні або неточні відповіді

ВИСНОВКИ

Штучний інтелект є однією з ключових тем сучасних наукових дискусій, що викликає значний інтерес серед дослідників, інженерів та суспільства загалом. Незважаючи на поширене використання цього терміна, його чітке визначення залишається предметом обговорень. Пропонується розмежовувати слова «штучний» та «інтелект», оскільки це словосполучення походить від останнього слова. Інтелект трактується як стійка система розумових здібностей людини. І хоча нейромережі ще не близькі до імітації людського інтелекту, вже зараз їх використовують як інструмент для автоматизації та обробки інформації і цілком ймовірно, що розвиток мовних моделей двіде до рівня автономного інтелекту, здатного до самостійного аналізу та ухвалення рішень. Вже зараз еволюція ШІ від перших програмних моделей до сучасних нейромереж, зокрема таких як Chat-GPT, демонструє суттєвий прогрес у сфері технологій. Їх широко використовують у різних галузях, включаючи освіту, науку, економіку та медіа, сприяючи оптимізації процесів, підвищенню ефективності роботи та створенню нових можливостей для аналізу великих обсягів даних. Водночас існують значні ризики, пов'язані з питаннями контролю, етики, безпеки і об'єктивності. Дослідження підтверджують, що точність і надійність роботи ШІ змінюються з часом, що зумовлює необхідність постійного оновлення алгоритмів, вдосконалення механізмів контролю та забезпечення їхньої відповідності етичним нормам. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання розробки критеріїв оцінки ефективності ШІ, запровадження етичних стандартів у його використання, розширення доступу до технологій для наукової та освітньої спільноти, а також створення механізмів ідентифікації контенту, генерованого штучним інтелектом, що сприятиме боротьбі з дезінформацією.

Медіаосвіта є важливою складовою педагогічної системи, що сприяє формуванню медіакультури особистості, розвиваючи критичне мислення, медіаімунітет та медіаторчість. Результати проведеного дослідження засвідчують, що медіаосвіта є ключовим напрямом сучасної педагогічної науки,

спрямованим на формування медіаграмотності та розвитку медіакультури особистості. А раніше вона розглядалась як інструмент протидії негативному впливу мас-медіа. Система медіаосвіти в Україні поки що знаходиться на етапі розвитку, зокрема через недостатній рівень медіаграмотності серед населення. Водночас медіаосвіта як науковий напрям та освітня практика перебуває в стані постійного розвитку та трансформації. Медіаосвітні елементи все частіше зустрічаються в навчальних програмах різних рівнів, від дошкільної освіти до вищої школи. Розвиток медіаграмотності стає невід'ємною частиною підготовки фахівців різних професій, оскільки вміння орієнтуватися в інформаційному просторі та критично оцінювати медіаконтент є важливими для успішної професійної діяльності в сучасному світі. Особливу увагу слід звернути на проблему визначення та розмежування понять «медіаосвіта» та «медіаграмотність». Незважаючи на те, що ці терміни часто вживаються як синоніми, між ними існують суттєві відмінності. Медіаосвіта є ширшим поняттям, яке включає в себе процес навчання та розвитку медіакомпетентностей, тоді як медіаграмотність є результатом цього процесу, тобто сукупністю знань, умінь та навичок, необхідних для ефективної взаємодії з медіа. Аналіз досвіду інших країн, зокрема Фінляндії, Норвегії та Швеції, показує, що успіх у розвитку медіаосвіти залежить від багатьох факторів, серед яких важливу роль відіграють державна підтримка, системний підхід до організації медіаосвітнього процесу, інтеграція з іншими сферами освіти та культури, а також активна участь громадянського суспільства. Розвиток медіаосвіти в Україні є важливим завданням, яке потребує консолідації зусиль науковців, педагогів, державних органів та громадських організацій. Необхідно розробити чітку стратегію розвитку медіаосвіти, яка б враховувала сучасні виклики та потреби суспільства, а також забезпечила б системний та комплексний підхід до формування медіакультури особистості. Важливою умовою успіху є також підготовка кваліфікованих кадрів, здатних ефективно реалізовувати медіаосвітні програми та ініціативи.

Оскільки інформаційна війна Росії проти України є системним та багатограним явищем, яке зазнало значної еволюції з початку збройної агресії у 2014 році, питання розвитку медіаграмотності у суспільстві займає важливе місце. З часом масштаби та інтенсивність інформаційного впливу Росії зросли настільки, що для поширення дезінформації почали активно використовуватися новітні технології, зокрема штучний інтелект та фейковий фактчекінг. Воднораз у протидії російській пропаганді та дезінформації важливу роль відіграють фактчекерські проєкти, такі як VoxCheck. Проєкт, будучи членом IFCN, дотримується високих етичних стандартів та принципів незалежності, прозорості та об'єктивності у своїй роботі. Команда VoxCheck, що складається з фахівців різного профілю, здійснює фактчекінг публічних висловлювань політиків, аналізує та спростовує фейки, а також досліджує російські пропагандистські наративи. Відтак, VoxCheck не лише спростовує фейки, але й сприяє підвищенню рівня медіаграмотності та критичного мислення в суспільстві. Особливу увагу VoxCheck приділяє дослідженню російської пропаганди, зокрема її поширенню через проросійські українські медіа та телеграм-канали. Проєкт розробляє навчальні тренінги з виявлення та аналізу ворожих наративів, а також проводить масштабні дослідження щодо поширення російської дезінформації в країнах Європи. Методологія роботи VoxCheck включає використання різноманітних інструментів та методів, таких як зворотний пошук зображень, аналіз метаданих, ідентифікація маніпуляцій з фотографіями та документами, моніторинг соціальних мереж та телеграм-каналів. Команда VoxCheck також активно залучає експертів та звертається до офіційних органів для перевірки інформації.

Важливо зазначити, що VoxCheck є частиною VoxUkraine, і матеріали цього проєкту публікуються з відповідним маркуванням.

Аналіз діяльності VoxCheck та VoxUkraine свідчить про їхню спрямованість на формування медіаграмотного суспільства шляхом ретельної

перевірки фактів, надання гіперпосилань на першоджерела, відкритого інформування про джерела фінансування та партнерства. Завдяки своїм матеріалам проєкт сприяє розвитку критичного мислення та більш зваженому сприйняттю інформації, особливо в умовах інформаційної війни.

Враховуючи той факт, що фактчекінг — поки що єдиний найкращий інструмент для протидії дезінформації, пропонуємо інтегрувати технологій штучного інтелекту для підвищення оперативності та точності фактчекінгу. Він здатен аналізувати великі обсяги інформації, виявляти закономірності та тенденції, ідентифікувати фейки та маніпуляції, а також автоматизувати процес перевірки інформації. Проєкт VoxCheck активно використовує штучний інтелект для перевірки дезінформації у соціальних мережах Facebook та Instagram. Завдяки спеціалізованим інструментам, розробленим у співпраці з Meta, VoxCheck виявляє та спростовує недостовірну інформацію, позначаючи відповідні публікації та надаючи посилання на фактчекінгові матеріали. Проте використання ШІ у сфері фактчекінгу потребує врахування етичних аспектів, ризиків помилкового класифікування та питань захисту даних.

Прогнози щодо зменшення частки вебтрафіку з пошукових систем у зв'язку з поширенням чат-ботів актуалізують питання регулювання використання штучного інтелекту. Незважаючи на зручність, яку пропонують чат-боти, їхні відповіді часто позбавлені посилань на першоджерела, що ускладнює перевірку інформації та сприяє поширенню дезінформації. Врегулювання штучного інтелекту є складним завданням, яке потребує збалансованого підходу, що враховує як потенційні переваги, так і ризики, пов'язані з використанням цієї технології. Європейський Союз став першим, хто розробив комплексний закон про штучний інтелект, який встановлює вимоги до розробки та використання ШІ залежно від рівня ризику. Цей закон може стати прикладом для інших країн, зокрема й України, у розробці власного законодавства щодо регулювання ШІ. Українське законодавство щодо авторського права на об'єкти, створені штучним

інтелектом, потребує уточнення та адаптації до сучасних реалій. Важливо визначити чіткі критерії авторства та відповідальності за зміст текстів, згенерованих ШІ, щоб забезпечити захист прав інтелектуальної власності та запобігти зловживанням. Якість відповідей, отриманих від ШІ-систем, безпосередньо залежить від формулювання запитів. Чіткі, конкретні та структуровані запити, що враховують контекст та формат очікуваної відповіді, сприяють отриманню більш релевантних та корисних результатів.

Насамкінець слід не забувати про розвиток медіаграмотності. Штучний інтелект може стати потужним інструментом у цій сфері, хоча й тут є як переваги, так і недоліки. З одного боку, ШІ здатний автоматизувати та прискорити процес перевірки інформації, ідентифікувати фейки та маніпуляції, а також персоналізувати навчання з медіаграмотності. З іншого боку, надмірне використання ШІ може призвести до зниження рівня критичного мислення та самостійної обробки інформації, а також сприяти поширенню викривлених уявлень про світ. Для ефективного використання ШІ у розвитку медіаграмотності необхідно дотримуватися балансу між використанням технологій та розвитком власних навичок аналізу та критичного мислення. Важливо також враховувати етичні аспекти використання ШІ та забезпечувати прозорість його роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chen L., Zaharia M., Zou J. How Is ChatGPT's Behavior Changing Over Time?. Special Issue 5: Grappling With the Generative AI Revolution. 2024. Special Issue 5. URL: <https://doi.org/10.1162/99608f92.5317da47> (date of access: 21.01.2025).
2. Kantar. І вабить, і страшить: рік буму довкола ШІ. Kantar. URL: <https://www.kantar.com/ua/inspiration/consumers/ai-in-ukraine> (дата звернення: 12.12.2024).
3. MediaSapiens. Бути медіаграмотним: десять необхідних компетентностей. Ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/18961/2017-05-24-but-y-mediagramotnym-desyat-neobkhidnykh-kompetentnostey/> (дата звернення: 06.01.2025).
4. MediaSapiens. Люди готові довіряти штучному інтелекту більше, ніж своєму начальнику – опитування. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/it-kompanii/post/23662/2019-10-18-lyudy-gotovi-doviryaty-shtuchnomu-intelektu-bilshe-nizh-svoiemu-nachalnyku-opytuvannya/> (дата звернення: 13.12.2024).
5. Village. Я досліджую російську пропаганду й позначаю фейки на Facebook. Village. URL: <https://www.village.com.ua/village/life/mediahramotnist/338591-voxcheck-ya-doslidzhuiu-rosiisku-propahandu> (дата звернення: 17.01.2025).
6. Village. Як розвивати медіаграмотність: 10 інструментів. Village. URL: <https://www.village.com.ua/village/life/mediahramotnist/338595-yak-rozvyvaty-mediahramotnist-10-instrumentiv> (дата звернення: 03.01.2025).
7. VoxCheck. Тренінги VoxCheck щодо ідентифікації ворожих наративів у Телеграмі. VoxUkraine. URL: <https://voxukraine.org/treningy-voxcheck->

- [shhodo-identyfikatsiyi-vorozhyh-naratyviv-u-telegrami](#) (дата звернення: 16.01.2025).
8. Адамович О. Ю. ТЕХНОЛОГІЇ ВИЯВЛЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В МЕРЕЖІ. Інновації та науковий потенціал світу : матеріали III Міжнар. наук. конф., м. Хмельницький, 10 листоп. 2023 р. Вінниця, 2023. С. 169–170.
 9. Акоп'янц Н. М. Використання ChatGPT в процесі вивчення англійської мови: переваги та можливості / Н. М. Акоп'янц // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Серія : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. - 2023. - № 1. - С. 69-72
 10. Алохінссон А. «Гвара Медіа» увійшла до міжнародної мережі фактчекерів. Люк. URL: <https://lyuk.media/news/gwara-media-joined-ifcn/> (дата звернення: 20.12.2024).
 11. Амру О. Meta запустила власний генератор зображень. Їх створює штучний інтелект. Бабель. URL: <https://babel.ua/news/101504-meta-zapustila-vlasniy-generator-zobrazhen-jih-stvoryuye-shtuchniy-intelekt> (дата звернення: 23.12.2024).
 12. Андрощук Г. О. Ступінь довіри до штучного інтелекту: аналіз результатів досліджень. Інформація і право. 2023. № 4(47). С. 224-225.
 13. Анчева І. А. Чи можливе добросовісне використання ChatGPT в освітньому процесі?. *АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ, ВІДКРИТА НАУКА ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ЯК СТВОРИТИ ДОБРОЧЕСНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-345-6-9> (дата звернення: 09.12.2024).
 14. Бабенко К. О. Перспективи використання технологій штучного інтелекту та аналізу даних для виявлення та протидії дезінформації. Actual problems in education and introduction of new technologies: XXII Міжнар. науково-практ. конф., м. Стокгольм, 4–7 черв. 2024 р. Стокгольм, 2024. С. 275.

15. Балик Н., Шмигер Г. Впровадження штучного інтелекту в освіту шляхом використання ChatGPT // Актуальні аспекти розвитку STEAM-освіти в умовах євроінтеграції: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 21 квітня 2023 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2023. С. 147-149
16. Баловсяк Н. Ніде правди знайти? Як Google (не) показує правду про війну в Україні. Куншт. URL: https://kunsht.com.ua/articles/nide-pravdy-znayty-iak-google-ne-pokazuye-pravdu-pro-viynu-v-ukrayini?fbclid=IwY2xjawGhylVleHRuA2FlbQIxMAABHc7_I4mKg098UJaFp8h47csZKfzhMTPm2OQ0EekJSBQ5lOB7dEpSnvKSUQ_aem_87XyGZW7dY0FA_rTkf46EA (дата звернення: 24.12.2024).
17. Бойко Д. Штучний інтелект і дезінформація: виклики регулювання. Центр Дністрянського. URL: <https://dc.org.ua/news/shtuchnyy-intelekt-i-dezinformaciya-vyklyky-regulyuvannya> (дата звернення: 12.12.2024).
18. Бойко Д., Городиський І. Наздоганяючи Європу: як США намагаються врегулювати індустрію штучного інтелекту. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2024/11/18/7198475/> (дата звернення: 26.12.2024).
19. Боровкова Х. Теорія брехні. Чому ми віримо фейкам та що нам із цим робити? наука.ua. URL: <https://nauka.ua/article/teoriya-brehni-chomu-mi-virimo-fejkam-ta-shcho-nam-iz-cim-robity> (дата звернення: 19.12.2024).
20. Бриж Є. Як і чим розвивати медіаграмотність. Громадські організації презентували свої інструменти. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/zviti-iz-zakhodiv/post/31208/2023-02-16-yak-i-chym-rozvyvaty-mediagramotnist-gromadski-organizatsii-prezentuvaly-svoi-instrumenty/> (дата звернення: 06.01.2025).
21. Бродовська А. Несвяткова історія: про що брехали українські політики у 2024 році? VoxUkraine. URL: <https://voxukraine.org/nesvyatkova-istoriya-pro-shho-brehal-y-ukrayinski-polityky-u-2024-rotsi> (дата звернення: 09.01.2025).

22. Бродовська А., Іонова К., Швець А. Несвяткова історія: про що брехали українські політики у 2024 році?. *VoxUkraine*. URL: <https://voxukraine.org/fejky-shhodo-systemy-ohorony-zdorov-ya-z-sichnya-2025-roku-bezplatnyh-medposlug-stane-suttyevo-menshe-vypusk-144> (дата звернення: 13.01.2025).
23. Буняк В. Ілон Маск презентував свій перший чатбот на основі штучного інтелекту. *ms.detector.media*. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/33396/2023-11-05-ilon-mask-prezentuvav-sviy-pershyy-chatbot-na-osnovi-shtuchnogo-intelektu/> (дата звернення: 23.12.2024).
24. Виговська І. Чому ми віримо фейкам і купуємо йодид калію, навіть якщо він не потрібен. *Village*. URL: <https://www.village.com.ua/village/life/mediahramotnist/340409-chomu-mi-virimo-feykam> (дата звернення: 19.12.2024).
25. Гачкевич А., Николишин М. Дипломатичний набір інструментів штучного інтелекту. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. 2023. Т. 2, № 3. С. 50.
26. Генералова А. М. Можливості використання Chat–Gpt на уроках мовно-літературного циклу в початковій школі / А. М. Генералова // *Актуальні проблеми сучасної філології та лінгводидактика* : зб. тез доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Рівне, 18 травня 2023 р.) / упор. Л. М. Овдійчук, Л. Є. Брильова ; Міжнар. економ-гуманітар. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. – Рівне : МЕНУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2023. – С. 79-83.
27. Герасимчук Ю. П., Паньковик Н. М. ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ЧАТУ ГРТ В ОСВІТІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ. *СВІТ ДИДАКТИКИ: ДИДАКТИКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ* : ЗБ. МАТЕРІАЛІВ ІІІ МІЖНАР. НАУКОВО-ПРАКТ. ІНТЕРНЕТ-КОНФ., м. Київ, 7–8 листоп. 2023 р. 2024. С. 302–303.

28. Глоба К., Вахліс І. Закон України «Про штучний інтелект»: він є? Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/-zakon--ukrayini-pro-shtuchniy-intelekt-vin-e.html> (дата звернення: 25.12.2024).
29. Глущенко Н. Штучний інтелект ChatGPT як інструмент нових можливостей у роботі бізнес-журналіста. *Інноваційні проєкти для післявоєнного відновлення та розвитку України* : Зб. доп. ювіл. 90-ї щорічної студент. наук. конф., м. Київ, 17 квіт. – 20 трав. 2023 р. Київ, 2023. С. 194–196.
30. Горлач П. "Штучний інтелект" став словом року за версією словника Collins. Суспільне культура. URL: <https://susplne.media/culture/607291-stucnij-intelekt-stav-slovom-roku-za-versieu-slovnika-collins-dictionary/> (дата звернення: 26.11.2024).
31. Горлач П. 42 % серед опитаних українців не змогли б відрізнити написаний людиною і згенерований ШІ текст: опитування. Суспільне культура. URL: <https://susplne.media/culture/711904-42-sered-opitanih-ukrainsiv-ne-zmogli-b-vidrizniti-napisanij-ludinou-i-zgenerovaniy-si-tekst-opituvanna/> (дата звернення: 12.12.2024).
32. Грицишин В., Габрусєва Н. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: СЬОГОДНІ І ЗАВТРА. *Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій* : Матеріали Міжнар. науково-техн. конф. 14–15 трав. 2020 р. «Фундам. та прикладні проблеми сучас. технологій», м. Тернопіль, 14 трав. 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 247.
33. Громадський Простір. Як НУО спілкуватись із ШІ: цінні поради для ефективних запитів. Громадський Простір. URL: <https://www.prostir.ua/?kb=yak-nuo-spilkuvatys-iz-shi-tsinni-porady-dlya-efektyvnyh-zapytiv> (дата звернення: 26.12.2024).

34. Детектор медіа. Індекс медіаграмотності українців 2020–2023 (четверта хвиля). Детектор медіа // detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/225738/2024-04-22-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-20202023-chetverta-khvylya/> (дата звернення: 02.12.2024).
35. Друшляк М. Г., Лукашова Т. Д. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ СНАТГРТ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ: АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ. *РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ І ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ТА СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДИСЦИПЛІН ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ «ІТМ*плюс – 2023»* : МАТЕРІАЛИ ІV МІЖНАР. ДИСТАНЦ. НАУКОВО-МЕТОД. КОНФ., м. Суми, 10 листоп. 2023 р. Суми, 2023. С. 95–96.
36. Дуцик Д. Українські медіа в умовах війни. Правові норми та досвід / Діана Дуцик. – Варшава : Вид-во Акад. воєн. мистецтва, 2023. – 280 с.
37. Єгорова А. Медіаграмотність змалку для всіх. Як Фінляндії вдалося стати лідеркою з розвитку критичного мислення. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/26973/2021-03-31-mediagramotnist-zmalku-dlya-vsikh-yak-finlyandii-vdalosya-staty-liderkoju-z-rozvytku-krytychnogo-myslennya/> (дата звернення: 02.12.2024).
38. Завадецька А. «Екосистема фейків». Дослідження VoxCheck про поширення російської дезінформації у Європі. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/33454/2023-11-11-ekosystema-feykiv-doslidzhennya-voxcheck-pro-poshyrennya-rosiyskoi-dezinformatsii-u-ievropi/> (дата звернення: 17.01.2025).
39. Зінченко М. 22% українських редакцій використовують ШІ на постійній основі – опитування ІМІ. detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/229021/2024-07-01-22-ukrainskykh-redaktsiy-vykorystovuyut-shi-na-postiyniy-osnovi-opytuvannya-imi/> (дата звернення: 15.12.2024).

40. Іванов В. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд / Іванов В., Волошенюк О., Кульчинська Л., Іванова Т., Мірошніченко Ю. – 2-ге вид., стер. – К.: АУП, ЦВП, 2012. – 58 с.
41. Іванов В. Ф. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів / В. Ф. Іванов, О. Я. Шкоба // Інформаційне суспільство. - 2012. - Вип. 16. - С. 41-52
42. Інтерньюз-Україна. «Нордичний шлях»: як у скандинавських країнах розвивають медіаграмотність. Інтерньюз-Україна. URL: https://internews.ua/opportunity/Media_Literacy_in_Scandinavian_Countries (дата звернення: 02.12.2024).
43. Казанцев Д. Шукаємо з ШІ: чи може Google програти нову битву за пошук? Межа. URL: <https://mezha.media/articles/chy-vdastsia-shi-poshukovykam-posunuty-google/> (дата звернення: 24.12.2024).
44. Кацімон О. BBC подала скаргу до Apple через фейкові новини, створені штучним інтелектом. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/36981/2024-12-15-bbc-podala-skargu-do-apple-cherez-feykovi-novyny-stvoreni-shtuchnym-intelektom/> (дата звернення: 17.12.2024).
45. Качура М. Нейромережа від Meta навчилася робити відео за текстовим описом. nauka.ua. URL: <https://nauka.ua/news/nejromerezha-navchilasya-robiti-video-za-tekstovim-opisom> (дата звернення: 23.12.2024).
46. Клян А. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. GOLAW. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/> (дата звернення: 25.12.2024).
47. Коваленко О. Фейки Кремля про Україну: в хід пішли «фейкові фактчекінги». Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-feyky-kremlya/32942386.html> (дата звернення: 18.12.2024).

48. Кознова О. У Мінцифри надали рекомендації, як використовувати ШІ у рекламі та маркетингу. LIGA ZAKON. URL: https://biz.ligazakon.net/news/229708_u-mntsifri-nadali-rekomendats-yak-vikoristovuvati-sh-u-reklam-ta-marketingu (дата звернення: 14.12.2024).
49. Кравченко А. Медіаграмотність: Шведський досвід та українські реалії. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3800677-mediagramotnist-svedskij-dosvid-ta-ukrainski-realii.html> (дата звернення: 02.12.2024).
50. Кривонос М. О., Кривонос О. М. Застосування ChatGPT у процесі навчання програмуванню в школі. *Комп'ютерні ігри та мультимедіа як інноваційний підхід до комунікації - 2023*: Матеріали конф. Всеукр. науково-техн. конф. молодих вчен., аспірантів і студентів, м. Одеса, 28–29 жовт. 2023 р. Одеса, 2023. С. 155–158.
51. Кузнецов В. С. Розвиток критичного мислення у споживачів інформаційного контенту в цифрову епоху / Вадим Сергійович Кузнецов // *Сучасні тенденції в українській і світовій гуманітаристиці: Матеріали І Всеукр. науково-практ. конф., Харків, 7 листоп. 2024 р. – Харків, 2024. – С. 52–53.*
52. Латигіна А. Г. ІНОЗЕМНА МОВА І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: PRO ET CONTRA. *РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ* : ТЕЗИ ДОП. МІЖВУЗ. НАУКОВО-МЕТОД. СЕМІНАРУ, м. Київ, 15 лют. 2024 р. Київ, 2024. С. 6.
53. Левчук А. Л. Штучний інтелект: лінгвістичні аспекти / Анна Леонардівна Левчук // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. – Серія: Філол. науки. Мовознавство, № 4. – С. 205.*
54. Марковець О. В., Гриновець А. В. ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА VS ЧАТ GPT. *Інформація і соціум* : ІХ Міжнар. науково-практ. конф., м. Вінниця, 7 черв. 2024 р. Вінниця, 2024. С. 120–121.

55. Масенко В. Вчитися в епоху ШІ. Авторка бестселерів про навчання Барбара Оклі розповідає, як за допомогою Chat GPT підсилити мозок (а не навпаки). Forbes.ua. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/vchitisy-a-v-epokhu-shi-avtorka-bestseriv-pro-navchannya-barbara-okli-rozpovidae-yak-za-dopomogoyu-chat-gpt-pidsiliti-mozok-a-ne-navpaki-15102024-24186> (дата звернення: 27.12.2024).
56. Медіаграмотність як психолого-педагогічний складник освіти / В. І. Даниленко та ін. *Інформаційне суспільство*. 2012. № 15. С. 52.
57. Медіаосвіта та медіаграмотність / В. Ф. Іванов [та ін.]. – Київ : Центр вільн. преси, 2012. – 352 с.
58. Мельник А. ВИКОРИСТАННЯ ЧАТ-БОТУ СНАТGPT У ПРАКТИЧНІЙ МОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка*. 2023. Т. 177, № 21. С. 100–107.
URL: <https://doi.org/10.58407/visnik.232117> (дата звернення: 05.12.2024).
59. Місечко В. Закон про штучний інтелект в ЄС: що потрібно знати українцям? Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2024/06/14/715175/> (дата звернення: 25.12.2024).
60. Міський В. «Штучний інтелект може стати союзником для кожного з нас», – Ольга Кравченко, «Фільтр». detector.media. URL: <https://detector.media/mediumy/article/234721/2024-11-14-shtuchnyy-intelekt-mozhe-staty-soyuznykom-dlya-kozhnogo-z-nas-olga-kravchenko-filtr/> (дата звернення: 07.01.2025).
61. Міський В. Як 24 канал озвучує новини за допомогою ШІ та розвиває диджитал-проекти: Денис Зеленов у подкасті «Медіуми». detector.media. URL: <https://detector.media/mediumy/article/235693/2024-12-08-yak-24-kanal-ozvuchuie-novyny-za-dopomogoyu-shi-ta-rozvyvaie-dydzhytal-proiekty-denys-zelenov-u-podkasti-mediumy/> (дата звернення: 18.12.2024).

62. Міщенко Т. Нова модель ШІ o1 від OpenAI намагалася завадити себе вимкнути під час оцінювання безпеки, але хвилюватися поки не варто. Межа. URL: <https://mezha.media/2024/12/06/nova-model-shi-o1-vid-openai/> (дата звернення: 09.12.2024).
63. Міщенко Т. Після двох років з релізу ChatGPT, більшість компаній досі не мають правил використання ШІ співробітниками. Межа. URL: <https://mezha.media/2024/12/16/pislia-dvokh-rokiv-z-relizu-chatgpt-bilshist-kompaniy-dosi-ne-maiut-pravyl-vykorystannia-shi-spivrobitnykamy/> (дата звернення: 25.12.2024).
64. Мороз А. С., Поліщук К. Р. Роль сучасних технологій у системі протидії засобам застосування ІІСО рф в широкомасштабній війні проти України. Scientific Collection «InterConf» : Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference «Science and Practice: Implementation to Modern Society», м. Manchester, 26–28 квіт. 2023 р. 2023. С. 598–599.
65. Нарядько А.В. ChatGPT – нові можливості та небезпеки для університетської освіти / А.В. Нарядько // Тези 75-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Полтава, 02 травня – 25 травня 2023 р.). – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2023. – Т. 2. – С. 296-298.
66. Несенюк А. «Розмовляйте з ШІ, як із молодшим співробітником». Чотири поради написання промптів для чат-ботів від топів SoftServe, EPAM, Ciklum та Sigma Software. Forbes.ua. URL: <https://forbes.ua/innovations/rozmovlyayte-z-shi-yak-iz-molodshim-spivrobitnikom-pyat-porad-napisannya-promptiv-dlya-chatbotiv-vid-topiv-softserve-epam-ciklum-ta-sigma-software-24102024-24341> (дата звернення: 27.12.2024).
67. Оцоколич В. Набув чинності Європейський закон про штучний інтелект. Про основні вимоги та зобов'язання при використанні штучного інтелекту.

- LIGA ZAKON. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/229699_nabuv-chinnost-vropeyskiy-zakon-pro-shtuchniy-ntelekt-pro-osnovn-vimogi-ta-zobovyazannya-pri-vikoristann-shtuchnogo-ntelektu (дата звернення: 25.12.2024).
68. Перевощиків К. Спершу перевір – потім повір. Які інструменти використовують фактчекери VoxCheck. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/31431/2023-03-18-spershu-perevir-potim-povir-yaki-instrumenty-vykorystovuyut-faktchekery-voxccheck/> (дата звернення: 16.01.2025).
69. Пилипів І. Штучний ефект. Як правильно використовувати ChatGPT українцям. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2023/02/21/697273/> (дата звернення: 27.12.2024).
70. Поліковська Ю. OpenAI реалізувала голосовий режим роботи ChatGPT у браузерях. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/it-kompanii/post/36768/2024-11-20-openai-realizovala-golosovyy-rezhym-roboty-chatgpt-u-brauzerakh/> (дата звернення: 09.12.2024).
71. Поліковська Ю. Видання CNET, що використовує ШІ для написання статей, скорочує штат редакторів. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/31312/2023-03-03-vydannya-cnet-shcho-vykorystovuie-shi-dlya-napysannya-statey-skorochuie-shtat-redaktoriv/> (дата звернення: 15.12.2024).
72. Поліковська Ю. Наталія Войтович: Нам потрібно формувати культуру медіаспоживання від садочка. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/36713/2024-11-14-nataliya-voytovych-nam-potribno-formuvaty-kulturu-mediaspozhyvannya-vid-sadochka/> (дата звернення: 07.01.2025).
73. Поліковська Ю. Стратегію з розвитку медіаграмотності до 2026 року оприлюднили для громадськості. ms.detector.media. URL:

- <https://ms.detector.media/internet/post/35133/2024-06-05-strategiyu-z-rozvytku-mediagramotnosti-do-2026-roku-oprylyudnyly-dlya-gromadskosti/>
(дата звернення: 07.01.2025).
74. Пономаренко Д. OpenAI випустила поліпшену версію ChatGPT і вона вже підкорює інтернет. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/techno/chatgpt-onovlennya-chat-bot-otrimav-gpt-4-turbo-i-stav-rozumnishim-12603858.html>
(дата звернення: 28.11.2024).
75. Пономаренко Д. Дослідження показало, що ChatGPT стрімко "тупішає": що відбувається з чат-ботом. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/techno/doslidzhennya-pokazalo-shcho-chatgpt-strimko-tupishaye-shcho-vidbuvayetsya-z-chat-botom-12337104.html> (дата звернення: 28.11.2024).
76. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р : станом на 29 груд. 2021 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> (дата звернення: 27.11.2024).
77. Просяник О. П., Головня С. Г. Методи виявлення фейкових новин у соціальних мережах. The European development trends in journalism, PR, media and communication : International scientific and practical conference, м. Wloclawek, 26–27 лют. 2021 р. 2021. С. 83–84. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-042-1-19> (дата звернення: 01.01.2025).
78. Руденко Ю. Аналіз закордонного досвіду формування медіаграмотності молоді / Юлія Руденко, Володимир Овчаренко // Освіта. Інноватика. Практика. – 2022. – Т. 10, № 6. – С. 48.
79. Самойленко М. А. ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКИ ХХІ СТОЛІТТЯ : IV Всеукр. науково-практ. Інтернет-конф. молодих уч. та студентів, м. Київ, 2 груд. 2024 р. Київ, 2024. С. 70–73.

80. Самчинська О. Штучний інтелект – інструмент для чи проти дезінформації?. Проблеми європейської та світової безпеки: правові вектори : Матеріали круглого столу, м. Київ, 10 трав. 2023 р. Київ, 2023. С. 161.
81. Саута С. Як навчитись ефективно читати великі тексти за допомогою ШІ. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/36740/2024-11-17-yak-navchytys-efektyvno-chytaty-velyki-teksty-za-dopomogoyu-shi/> (дата звернення: 26.12.2024).
82. Семенюта І. «Новий канал» через ChatGPT поширив фейкову біографію Олеся Гончара. ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/31588/2023-04-04-novyuy-kanal-cherez-chatgpt-poshyryv-feykovu-biografiyu-olesya-gonchara/> (дата звернення: 16.12.2024).
83. Скрипка Г. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ: УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2024. Т. 3, № 101. С. 227–238.
84. Солнишкіна А. Теоретичні та практичні аспекти застосування методів медіаграмотності та медіаосвіти в підготовці майбутніх соціальних працівників / Аліна Солнишкіна // *Соціологічні студії*. – 2022. – Т. 2, № 21. – С. 69–74.
85. Сушинська А. М., Родигін К. М. Штучний інтелект як інструмент дезінформації. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень* : II Міжнар. науково-практ. конф., м. Вінниця. 2024. С. 274–276.
86. Твердохліб Г. МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ТА ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО / Г. Твердохліб // *Наука та освіта в дослідженнях молодих учених* : Матеріали V Міжнар. науково-практ. конф. для студентів, аспірантів, докторантів, молодих уч., Харків, 16 трав. 2024 р. – Харків, 2024. – С. 39.

87. Тітова Л. Цифрові засоби розвитку медіаграмотності здобувачів освіти / Л. Тітова, М. Ковтанюк, В. Ямковенко // Українські студії в європейському контексті. – 2024. – № 8. – С. 310.
88. Токарева К. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ / Ксенія Токарева, Наталія Савліва // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – 2021. – Т. 3, № 60. – С. 151.
89. Трухіна Н. Фейкові котики у соцмережах: кому це потрібно і чому люди в них вірять. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/news/feiky-sotsmerezhi-chomy-viriat/> (дата звернення: 19.12.2024).
90. Тюрю Ю. І. Аналіз філософсько-правових підходів до визначення поняття «штучний інтелект» / Юлія Іванівна Тюрю // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2022. – № 52. – С. 55.
91. УГРИН Д. І., КАЛАНЧА А. Д. Огляд задач і можливостей підвищення інформаційної грамотності. Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Серія : Інформатика та моделювання. 2024. Т. 1, № 1-2. С. 168–169.
92. Федоренко С. Ю., Синиціна Ю. П. Штучний інтелект та виявлення дезінформації: можливості та виклики. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : Матеріали VIII Міжнар. науково-практ. конф., м. Дніпро, 15 берез. 2024 р. Дніпро, 2024. С. 391–392.
93. Фільтр. Спецпроект Фільтра про ТОП-10 найбільш медіаграмотних країн Європи. Фільтр. URL: <https://filter.mkip.gov.ua/speczproyekt-filtra-pro-top-10-najbilsh-mediagramotnyh-krayin-yevropy/> (дата звернення: 02.12.2024).
94. Фільтр. Спецпроект Фільтра про ТОП-10 найбільш медіаграмотних країн Європи: Норвегія. Фільтр. URL: <https://filter.mkip.gov.ua/speczproyekt-filtra->

[pro-top-10-najbilsh-mediagramotnyh-krayin-yevropy-norvegiya/](#)

(дата

звернення: 02.12.2024).

95. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У РОЛІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ / Н. В. Морзе та ін. *Open educational e-environment of modern University*. 2023. № 15. С. 102.
96. Шульга Т. В. Використання Chat GPT у навчанні іноземної мови: виклики та перспективи. *Лінгвістичні та методологічні аспекти викладання іноземних мов професійного спрямування* : V Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 28 берез. 2024 р. Київ, 2024. С. 91–92.
97. Щусь Н. В. Формування медіа-та інформаційної грамотності у публічних бібліотеках Австралії та Фінляндії / Надія Василівна Щусь, Тетяна Михайлівна Яворська // *СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА*. – 2019. – С. 179–180.